

VAKIF İNSAN
PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR
ARMAĞANI

VAKIF İNSAN PROF. DR. HİKMET ÖZDEMİR ARMAĞANI

Editörler: Prof. Dr. Üzeyir ASLAN; Prof. Dr. Hakan TAŞ

ISBN: 978-625-7033-00-8

Birinci Baskı: Kriter Yayınevi 2019 / İSTANBUL

Yayınevi Sertifika No: 45353

Anahtar Kelimeler: Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Armağan, Vakıf faaliyetleri, Türk edebiyatı

Birinci Baskı, x 728 s. 16,5 cm x 24 cm

Kaynaklar var, Dizin Yok.

Kapak Tasarımı: Ahmet Baran

Mizanpaj: Üzeyir ASLAN

Baskı: Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri San. ve Tic. Ltd. Şti. Yıldız Mahallesi
Çırağan Cad. No: 51 Nolu Mağaza Beşiktaş/ İSTANBUL

Matbaa Sertifika no: 20179

© Kriter Yayınevi

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında İnsanlığa Hizmet Vakfı-İstanbul'un yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz

İletişim

Hobyar Mah. Ankara Cad. Güncer Han No: 17 Daire 306

Fatih / İSTANBUL

Tel: 0 212 527 31 89

info@kriter yayinevi.com

www.kriter yayinevi.com

ÂLİM SİNAN EFENDİ'NİN MANZUM AKÂİD-NÂME'Sİ

İsa AKPINAR*

Mesneviler, tahkiyeli ve didaktik metinlerin en önemli nazım şeklidir. Her beytin kendi arasında mukaffâ olması, mufassal ve uzun anlatıma dayalı metinler için büyük bir imkân sağlamaktadır. Başta aşk olmak üzere hemen bütün nev'iden hikâyeler, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu yönüyle mesnevi ile hikâye arasında bir özdeşlik de kurulmuştur. Bu nazım şeklinin yaygın olarak kullanıldığı diğer alan ise talim/didaktizm esaslı metinlerdir. Neredeyse bütün ilim sahalarına ait meseleler, mesnevilerin konusu olmuştur. Bilhassa fıkıh, hadis, tefsir, kelim gibi ilim dallarında mesneviler, önemli bir telif tarzı hâlini almıştır. İslam inanç esaslarının anlatıldığı mesneviler de bu geleneğin önemli mahsüllerindedir. Bu konuda yazılan mesneviler, itikâd-nâme ve akâid-nâme adlarıyla bir tür özelliği kazanmıştır.

1. Bir Tür Olarak Akâid-nâmeler

Akâid-nâme ya da itikâd-name, İslam inanç esaslarının itikâdî mezheplerin görüşleri doğrultusunda anlatıldığı eserlerin umumî ismidir. Bu eserlerin telif gâyesi, insanlara mensubu olduğu din ve mezhebin temel inanç prensiplerini anlatmaktadır. Kelam ilminde mufassalan ve ilmî bir üslûpla ele alınan itikâdî bahisler/meseleler, akâ'id-nâmelerde muhtasar ve faydalı olacak şekilde tanzim ve telif edilir. Böylece zihinlerde hiçbir karışıklığa yer verilmeksizin, kısa ve öz olarak İslâm itikâdının esasları geniş halk kitlelerine ulaştırılır.

Akâid-nâmelerin manzum olarak kaleme alınması, nazımın ezberlemeyi kolaylaştıran ve unutuşu geciktiren yönünden istifade gayesiyle ortaya çıkmıştır. Bu husus sadece akâid-nâmelere münhasır olmayıp diğer ilim sahalarında akisleri görülebilecek bir hâldir. Mâtüridî akâidinin ilk manzum metni, Siraceddin Ali b. Osman Ferganî el-Uşî'ye (ö. 575/1179) aittir. Uşî'nin meşhur Emâlî Kasidesi, kendi vâdisinin en önemli eseri olma vasfını bugün dahi korumaktadır. İstanbul'un ilk kadısı

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, isaakpinar@gmail.com

Hızır Bey'in (863/1459) *Kasîde-i Nûniyye* olarak şöhret bulan *Cevâhirü'l-Akâid* adlı 105 beyitlik kasidesi de bu vadinin en önemli eserlerindedir.¹

Türkçe olarak kaleme alınan ilk müstakil manzum akâid-nâme, *Bedvü'l-Emâlî*'dir.² Uşî'nin *Emâlî Kasîdesi*'nin tercümesi olan bu eser, dörtlük nazım birimi ve hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Müellifi hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bu eserin, dil özelliklerinden hareketle XIII-XIV. asra ait olması muhtemeldir. *Emâlî Kasîdesi*, Osmanlı döneminde ehemmiyetini muhafaza ederek manzûm ve mensûr birçok tercüme ve şerhin mevzuu olmuştur.³ XVII. asırdan itibaren Osmanlı sahasında, telifi karakteristik taşıyan birçok manzûm akâid-nâme örneğiyle karşılaşılır. Süleymân Nahîfî'nin *Der-Tevhîd-i Hak* (Zuhrü'l-Âhire) adlı mesnevisi, türünün en kapsamlı nümûnelerindedir.⁴

İtikâdî bahis ve meselelerin edebî eserlerde ele alınması, akâid-nâme harici eserlerde de görülmektedir. Hatta bu türün müstakil bir hüviyet kazanmasından çok evvel, pend-nâme nitelikli mesnevilerde bu bahislere yer verildiği görülmektedir. *Senâyi-i Gaznevî*'ye (ö. 525/1131?) atfedilen *Senâyi-âbâd*, Şebüsterî'nin (ö. 720/1320) *Sa'âdet-nâme*, Evhadî-i Merâğî'nin (ö. 738/1338) *Câm u Cem* mesnevilerinde itikâdî meselelere yer verilmiştir.⁵ Farsça olarak kaleme alınan bu eserlerde itikâdî bahisler, eserlerin cüz'leri olarak yer almaktadır. Molla Câmî'nin *Silsiletü'z-Zeheb* adlı mesnevisinde *İ'tikâd-nâme* ismiyle yer alan ve müstakil olarak da yaygınlık kazanmış bir akâid-nâmesi vardır. 225 beyitten müteşekkil olan

¹ Bkz. Mustafa Sait Yazıcıoğlu, “Hızır Bey ve ‘Kasîde-i Nûniyye’si”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, 1983, s. 553-554.

² Şinasi Tekin, “The Turkish Translation of Bedvu'l-Amâlî in Quatrains”, *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C. 4, 1980, s. 158- 160.

³ *Emâlî Kasîdesi*'nin Türkçe tercümeleriyle ilgili olarak bkz. Mevlüt İlhan, *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize 2016.

⁴ Bkz. Nahîfî, *Der-Tevhîd-i Hak*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı, nu: H. 693, vr. 33b-54b.

⁵ Bkz. Muhammed Takî Müderris Razavî (haz.), *Mesnevîhây-i Hakîm Senâi be-İnzimâm-i Şerh-i Seyrü'l-İbâd ile'l-Mi'âd, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân*, Tahrân 1348, s. 53-57; Samed Muvahhid (haz.), *Mecmu'a-i Âsâr-i Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî: Gülşen-i Râz, Sa'âdet-nâme, Hakka'l-Yakîn, Mir'atü'l-Muhakkıkın, Merâtibu'l-Ârifin, Kitâbhâne-i Tahûrî, Tahrân 1371*, s. 165-176, 195-204; Evhadî-i İsfahânî (Ma'rûf be-Merâğî), *Külliyât: Dîvân, Mantku'l-Uşşâk, Câm-i Cem*, haz. Sa'îd Nefîsî, Çâp-i Dovvom, Muessese-i Çâp u İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahrân 1375, s. 673.

bu akâid-nâme, Silsiletü'z-Zeheb'in birinci defterinin sonunda yer alır.⁶ Molla Câmî'nin bu akâid-nâmesinin bilinen ilk tercümesi III. Murâd devri şairlerinden Duhanî-zâde Velî'ye aittir.⁷

2. Âlim Sinân Efendi'nin Hayatı

Şeyh Âlim Sinân, Halvetîliğin Ahmediyye kolunun Uşşakiyye meşâyihindedir. Doğum tarihi hakkında kayıt bulunmayan şair, Muğlavî ve Menteşevî nisbesiyle anılmaktadır. Âlim Sinân Efendi, Mesâhibü'l-Hüdâ adlı Mesâbihî's-Sünne tercümesinin sonunda yer alan manzûmede hayatı hakkında şunları söyler:

Gelibolı civârında Bolayır'dan tulû' itdi
Gönül iklimine nâ-gâh ziyâ virdi idüp tevfiğ
Diyar-ı Menteşedendür ki Leyne hâkidür hâküm
Hüsâmeddin Fakîh oğlu Sinân adumdur ebû't-taksîr
Bin otuzdan Muharrem'de müverrahdur bu târihim
İki yılda tamâm oldu 'avâikden irüp te'hîr⁸

Bu beyitlerden de anlaşıldığı üzere Âlim Sinân Efendi'nin memleketi, Menteşe sancağına bağlı Leyne'dir. Babasının ismi Hüsâmeddin Fakîh'tir. Aslen Muğlalı olmakla birlikte Bolayır'da tebârüz etmiştir. Sinân Efendi, Mesâhibü'l-Hüdâ adlı tercümesini 1030 yılının Muharrem ayında (26 Kasım-25 Aralık 1620) tamamlamıştır. İki yılda hitama eren bu eserin mukaddimesinde ise şöyle denilmektedir:

“Bu fakîr-i hakîr-i kesîrî'l-hatâ ve't-taksîr mahrûsa-i Gelibolı müzâfâtından kasaba-i Bolayır'da tokuz yüz seksen sekiz târihinden otuz yıla karîb tavattunumda kümmel-i şüyûh-ı ehl-i tarikden ba'z-ı e'izze-i kirâma yetişüp birez müddet ihvân-ı ehl-i sülûka karışup hulta itmekle ma'a hâzâ Şifâ'-i Kâdı İyâz ve Avârif-i Sühreverdi makûlesi ba'z-ı kütüb-i selefi

⁶ Bkz. Nüreddin Abdurrahmân b. Ahmed-i Câmî, Mesnevî-i Heft Evreng, haz. Câbilkâ Dâd-Alîşâh vd., muk. A'lâhan Efsahzâd, Mirâs-i Mektûb, Tahrân 1378, s. 234-246.

⁷ Meliha Tarıkahya Anbarcıoğlu, “İtikadnâme ve Türkçe Çevirisi”, *Necati Lugal Armağanı*, TTK Yayınları, Ankara 1968, s. 651.

⁸ Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Koleksiyonu, nu: 126, vr. 284a. Ayrıca bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, C. I, s. 82.

sâlihâne nazar kılmağa (...)⁹

Aslen Muğlalı olan Âlim Sinân Efendi, 988/1580-1581 yılından beri Gelibolu’nun Bolayır kasabasını vatan tuttuğunu dile getirmektedir. Şeyh Sinân eğer 988-1580-1581 yılında Gelibolu’ya gelmiş ve otuz yıla yakın burada bulunmuşsa, bu satırları 1018/1609-1610 yazıyor olmalıdır.¹⁰ Halbuki Mesâhibü’l-Hüdâ’nın tamamlanış tarihi olarak 1030/1620 yılını göstermiştir. Eserin iki yıllık telif müddeti de göz önüne alınırsa, Mesâhibü’l-Hüdâ’nın yazımına 1028/1618-1619’da başlanmış olmalıdır. Bu durumda ya “otuz yıl” ya da “tokuz yüz seksen sekiz” ifadelerinden biri hatalıdır. Yine bu satırlarda Şeyh Sinân Efendi, tarikat ehli kâmil şeyh (âlim)lere yetişip onların ilim ve feyzinden istifade ettiğini söylemektedir. Fakat herhangi bir isim zikretmemiştir. Bütün kaynaklarda ittifakla ifade edildiği üzere Sinân Efendi, Memicân Saruhanî’nin hâlifesi Şeyh Ömer Karîbî’nin manevi terbiyesinde yetişmiş ve onun halefi olmuştur.¹¹

Âlim Sinân Efendi’nin çocukluğu, eğitim hayatı ve âilesi hakkında, yukarıdaki ifadeler hâricinde bir kayda tesadüf edilmemiştir. Şairin hayatıyla ilgili bilgilere şimdilik, kendi eserlerinde işaret ettiği kadarıyla vâkıf olunabilmektedir. Cezerî’nin tecvitle ilgili eserini nazmen Türkçeye çeviren Âlim Sinân, bu mesnevisinde Şeyh Mısrî’nin yönlendirmesiyle Anadolu’ya gelen Şeyh Abdülkâdir’den kıraat ilmini tadrîs ettiğini söyler. Mehmet Güler, Şeyh Mısrî’nin Niyazî Mısrî olabileceği ihtimali üzerinde durur.¹² Fakat bu kişinin 1105/1696’da vefat eden Niyâzî-i Mısrî olması mümkün görünmemektedir.

Sinân Âlim Efendi, metnini neşre hazırladığımız Manzûm Akâid-nâme’sinin mukaddimesinde eserinin kaleme alınmasıyla ilgili olarak şu beyitlere yer verir:

Meşâyihden budur nakl [ü] rivâyet
Getürdüm Türkî dilce kıl dirâyet

⁹ Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü’s-Sünne (Mesâbihü’l-Hüdâ)*, vr. 1b.

¹⁰ Bu eserin bir diğer nüshasında da bu ifadeler aynıyla yer almaktadır. Bkz. Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü’s-Sünne (Mesâbihü’l-Hüdâ)*, Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, Reşid Efendi Koleksiyonu, nu: 239, vr. 1b.

¹¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, s. 83.

¹² Mehmet Güler, “Şeyh Sinân Efendi’nin Manzum Tecvîd Tercümesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 52, 2017, s. 147.

Gezüp Mısr [u] Haleb Şâm u ‘Irāk’ı
Bulunmaya bu nüsha ittifākî

Gelibolu Bolayır’dan Sinân’ı
Du‘â-yı hayr ile yād it sen anı

Bursalı Mehmed Tâhîr Osmanlı Müellifleri’nde, yukarıdaki beyitleri, “manzûm bir akâidî vardır ki hâtimesi (...) budur” diyerek yukarıdaki beyitleri nakleder.¹³ Daha sonraki araştırmacılar, “Gezüp Mısr [u] Haleb Şâm u ‘Irāk’ı” mısrasından hareketle Âlim Sinân Efendi’nin Mısır, Halep, Şam ve Irak gibi şehirlerde bulunduğunu ve orada birçok fâzıl kimseyle görüştüğü sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴ Halbuki mezkûr beyitte şair, bahsi geçen şehirlerde gezilse de kendisinin kaleme aldığı eser gibi bir kitabın bulunmayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla Âlim Sinân Efendi’nin Mısır, Halep, Şam ve Irak gibi şehirlere seyahat ettiği bilgisi; beytin yanlış anlaşılmasından neşet eden bir hatadır.

Şeyh Sinân Efendi’nin en önemli halifesi, Kuloğlu Hacı İlyas’tır. Kuloğlu, şeyhinin 1620 yılında kaleme aldığı Mesâbihi’s-Sünne tercümesini, 1045/1035-1036 yılında muhtasaran nazma çekmiştir.¹⁵ Bu eserin mukaddime bölümündeki yedinci manzumeyi ise şeyhinin medhine ayırmıştır. Kuloğlu bu manzumesinde Sinân Efendi’yi, şeyhlerin sultanı olarak takdîm eder ve onun meclisinde irfân kadehiyle mest olduğunu dile getirir.¹⁶ Hâlifesinin bu eserini kaleme aldığı dönemde, Şeyh Sinân Âlim’in hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kuloğlu, şeyhinin vefatına işaret edecek hiçbir ifade kullanmamıştır. Buradan hareketle Sinân Efendi’nin vefat tarihinin 1035-1036 sonrasında olduğu söylenebilir.

¹³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, s. 82.

¹⁴ Selami Şimşek, “Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu’da Tarikatlar ve Tekkeler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 22, s. 260; Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, *Bâğ-ı Behişt (İnceleme-Tenkitle Metin)*, haz. Bünyamin Taş, Gece Kitaplığı, Ankara 2015, s. 28; Mehmet Güler, “Şeyh Sinân Efendi’nin Manzum Tecvîd Tercümesi”, s. 126.

¹⁵ Niyazi Adıgüzel, “Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas’ın Dîvân-ı Mesâbih Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018 Özel Sayı, s. 250.

¹⁶ Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, *Bâğ-ı Behişt (İnceleme-Tenkitle Metin)*, s. 35; Niyazi Adıgüzel, “Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas’ın Dîvân-ı Mesâbih Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 248.

3. Âlim Sinân Efendi'nin Eserleri

Âlim Sinân Efendi'nin eserleri hakkındaki bilgilerimiz oldukça dağınık bir manzara arz etmektedir. Şimdiye kadar Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne, Tercüme-i Mukaddime-i Cezeriyye ve Manzûm Akâid-nâme'si bilinmekteydi. Mehmet Güler, Berlin Devlet Kütüphanesi Doğu El Yazmaları Koleksiyonu Ms.or.oct.2912 numaralı mecmuada; Sinân Menteşevî'ye ait gösterilen “Tefsîr-i Cüz-i Amme, Hulûsa-i Risâletü'l-İmâmi'l-Kuşeyrî, Risâle fî Tahkîk Cevâzi'n-Nazmi'l-Îlâhî, Divan-ı Îlâhîyât” adlı eserlerin Âlim Sinân Efendi'ye ait olabileceği ihtimâlini dile getirmiştir. Fakat yazma nüshaya ulaşamadığı için -ihtiyat kaydıyla- bu eserlerin sadece isimlerini zikretmekle yetinmiştir.¹⁷

Staatsbibliothek zu Berlin (Berlin Devlet Kütüphanesi), Doğu El Yazmaları Koleksiyonunda yer alan Ms.or.oct. 2912 numaralı mecmua yedi eseri havî olup tamamı Sinân Menteşevî'ye aittir. Bu eserlerden birinin Tercüme-i Cezerî olması, Menteşevî nisbesini taşıyan müellifin Âlim Sinân Efendi'den başkası olmadığını kesinleştirmektedir. Mehmed b. Mahmûd es-Selânîkî tarafından, 1076/1665-1666 yılında istinsah edilen bu mecmua, 112 varaktan müteşekkil olup eğik nesihle (nesih-i talîk) mahtuttur. Mecmuanının sonundaki ferâğ kaydında, “harrarahu'l-fakîr Seyyid Murtazâ bi-şefâ'at-i Muhammed el-Mustafâ fî 11 Muharrem 1182 [28 Mayıs 1768]” ifadeleri yer almaktadır. Fakat bu kayıt mecmuanın son eseri olan Dîvân-ı Îlâhîyât için geçerlidir. Katalogda ifade edildiği üzere, bu bölüm mecmuaya Mehmed b. Mahmûd es-Selânîkî tarafından istinsah edilmiş bir nüsha esas alınarak sonradan ilave edilmiştir. Temellük kaydında, yazmanın Azîz Mahmûd Hüdâyî Tekkesi şeyhlerinden Abdülhay Üsküdârî (1117/1705)ye ait olduğu bilgisi yer almaktadır. Bu nüshanın bir önceki sahibi ise es-Seyyid Mehmed Âkîf'tir.¹⁸

Âlim Sinân Efendi'nin elimizdeki kayıtlara göre 9 eseri vardır. Metnini neşre hazırladığımız Manzûm Akâid-nâme haricindeki eserleri şunlardır:

1- Tefsîr-i Amme (Ms.or.oct. 2912, vr. 1b-5b)

Ms.or.oct. 2912 numaralı yazmanın 1b-5b varakları arasında yer

¹⁷ Mehmet Güler, “Şeyh Sinân Efendi'nin Manzum Tecvid Tercümesi”, s. 147.

¹⁸ Beschrieben von Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1979, C. IV, s. 14-15.

alan bu Türkçe risale, Nebe Sûresinin kısa bir tefsiridir.

2- Tercüme-i Cezerî (Ms.or.oct. 2912, vr. 6b-11b)

Bu eser 18 Cemâziyelevvel 1076 / 25 Kasım 1665 tarihinde Selanik'te istinsâh edilmiştir.¹⁹ Telif tarihi bilinmeyen bu mesnevinin iki nüshaya dayanan tenkitli metni 268 beyitten müteşekkildir. Bu manzum risale Mehmet Güler tarafından neşredilmiştir.²⁰

3- Silsiletü'l-Meşâyihü'l-Halvetiyye (Ms.or.oct. 2912, vr. 12b-18a)

Arapça olarak kaleme alınmış bu eser, Halvetî meşâyihî silsile-nâmesidir.

4- Burhânu's-Sûfiyye (Ms.or.oct. 2912, vr. 19b-47a)

Tasavvuf düşüncesinin temellendirildiği bu eser, Arapça olarak kaleme alınmıştır.

5- Risâle-i Kuşeyrî (Ms.or.oct. 2912, vr. 47b-88a)

Kuşeyrî'nin Risâle adlı tasavvuf kitabının bazı bölümlerinin tercümesidir. Âlim Sinân Efendi bu eserini, 1 Muharrem 1025 / 20 Ocak 1616 Bolayır kazâsına bağlı Kadiye köyünde tamamlamıştır.²¹

6- Risâle fî Tahkîki Cevâzi'n-Nazmi'l-Îlâhî (Ms.or.oct. 2912, vr. 88b-90b)

Bu risale, ilâhî nazmetmenin İslâm'daki hükmüyle ilgilidir. Âlim Sinân Efendi bu risalesinde vaaz, nasihat, münâcât türünde şiir söylemenin İslâm'da memnû olmadığını dile getirir.²²

7- Dîvân-ı İlâhiyât (Ms.or.oct. 2912, vr. 91b-112a)

Âlim Sinân Efendi'nin divanı, 123 manzumeden müteşekkildir. 12 fasıl hâlinde tertip edilen divanda muhabbet, marifet, tevhîd, zikir, hamd, şükür, hayret, dünyanın zemmi ve manevi hac gibi konular işlenmiştir. Tür olarak da tevhîd, münâcât, na't ve nushiyyelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Şeyh Sinân Efendi manzumelerinde, İmâm Gazzâlî'nin İhyâ'u Ulûmi'd-din ve İbn Arabî'nin Fütûhâtü'l-Mekkiyye'sine

¹⁹ Beschrieben von Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, s. 15.

²⁰ Bkz. Mehmet Güler, "Şeyh Sinân Efendi'nin Manzum Tecvid Tercümesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 52, 2017, s. 145-171.

²¹ Beschrieben von Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, s. 148.

²² Beschrieben von Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, s. 427-8.

atıfta bulunmaktadır.²³

8- Mesâhibü'l-Hüdâ (Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne)

Âlim Sinân Efendi'nin Staatsbibliothek zu Berlin'deki yazma mecmuada bulunmayan iki eserinden biridir. Hüseyin b. Mesûd el- Ferrâ el-Begavî'nin Mesâbihü's-Sünne adlı hadis mecmuasının tercümesi olan bu eser, müellifin en hacimli kitabıdır. Sinân Efendi, 1030 yılı Muharrem ayında (26 Kasım-25 Aralık 1620) tamamladığı bu eserine Mesâhibü'l-Hüdâ adını vermiştir.²⁴ Mütercim Mesâbihü's-Sünne'yi intihap tarikiyle tercüme etmiştir. Kitabın mukaddimesinde, tercüme manzûm olarak başladığını fakat bunun tekellüflü bir iş olup çok vakit gerektirdiği için nesre döndüğünü ifade etmektedir.²⁵ Bursalı Mehmed Tahir, Mesâhibü'l-Hüdâ'nın Muğla Kütüphanesinde bir nüshasını gördüğünü söyler.²⁶ Diğer araştırmalarda ise sadece Manisa İl Halk Kütüphanesi'ne kayıtlı 45 Ak Ze 261/1 numaralı nüshasından bahs olunmaktadır.²⁷ Şimdiki bilgilerimize göre Mesâbihü's-Sünne tercümesinin dört nüshası vardır. Bu eserin diğer iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde, Reşid Efendi 126 numara ve H. Hüsnü Paşa 239 numarada yer almaktadır.

4. Manzûm Akâid-nâme

Şeyh Sinân Efendi'nin akâid-nâmesinin bilinen tek nüshası, Pertev Paşa Kütüphanesinde 613 numarada kayıtlı mecmuadadır. Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri'nde, Selimiye Kütüphanesine atıfla zikrettiği nüsha da budur. Pertev Mehmed Said Paşa'nın vakfettiği kitaplarla kurulan Selimiye (Nakşibendiyye Dergâhı) Kütüphanesi, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra evvela Millet Kütüphanesine daha sonra Süleymaniye'ye nakledilmiştir.²⁸ Dolayısıyla Bursalı Mehmed Tahir'in bahsettiği farklı bir nüsha değildir.

²³ Beschrieben von Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, s. 469.

²⁴ Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, vr. 283b.

²⁵ Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, vr. 2a.

²⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, s. 82. Bursalı Mehmet Tahir'in bahsettiği nüsha için bkz. Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, Muğla Hoca Mustafa Efendi Kütüphanesi, Hoca Mustafa Efendi Koleksiyonu, nu: 25, 261 vr.

²⁷ Bkz. Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, no: 45 Ak Ze 261/1, vr. 1b -245a.

²⁸ İsmail Erünsal, “Pertev Paşa Kütüphanesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, 2007, s. 238.

Mesnevinin yegâne nüshasında, eserin isim yerine “Hâzâ Tercüme-i Akâ'id” ibaresi yazılmıştır. Bundan dolayı olmalı ki kütüphane katalogunda mesnevi, Sadeddîn Taftazânî'nin Akâid adlı eserinin Âlim Sinân tarafından yapılan tercümesi olarak gösterilmiştir. Fakat bahsi geçen Akâid, Ömer en-Neseî'ye aittir. Taftazânî ise bu eserin şerhini yapmıştır.²⁹ Fakat Âlim Sinân'ın mesnevisi, bahsi geçen eserin tercümesi değildir. Sûfî şair mesnevisinde, eseri için hususî bir isim de zikretmemiştir. Mesnevinin başındaki “Hâzâ Tercüme-i Akâ'id” ibaresi, müstensih tarafından ilave edilmiş görünmektedir. Şöyle ki Âlim Sinân eserini, meşâyihin eselerinden nakil ve rivayet yoluyla Türkçe olarak kaleme aldığını ifade etmektedir. Bu yönüyle mesnevi, müstakillen bir tercüme değildir. Makalede bu mesnevi, Manzûm Akâ'id-nâme ismiyle zikredilecektir.

Manzûm *Akâ'id-nâme*'nin telif tarihiyle ilgili bir kayıt yoktur. 340 beyitten müteşekkil olan mesnevîde şair, bölümleri ayırmak için başlıklara yer vermemiştir. Sadece bazı konu geçişlerinde, birer satırlık boşluk bırakılmıştır. Manzûm *Akâ'id-nâme*, aruz vezninin mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi; mukaddime, (1-16), akâid (17-329) ve hâtîme (330-340) bölümlerinden oluşmaktadır.

4.1. Muhteva

Manzûm *Akâ'id-nâme* mukaddime, konunun ele alındığı ana bölüm (akâid) ve hâtîmeden oluşmaktadır. Metinde herhangi bir alt başlığa yer verilmemiştir. Kelam kitaplarında itikâdî meseleler umumiyetle ilâhiyyât, nübbüvvet ve sem'îyyât başlıkları altında ele alınmaktadır. Fakat bunun haricinde tasnîfler de söz konusudur. Kazâ-kader ve imân-küfür meselelerinin müstakil başlık altında değerlendirildiği de görülmektedir. Mutasavvıf bir şairin kalem mahsûlü olması itibarıyla Manzûm *Akâ'id-nâme*'de itikâdî olmayan meselelere de temas edilmiştir. Bu sebeple klâsik konu tasnifleri, Âlim Sinân Efendi'nin mesnevisine birebir uymamaktadır. Manzûm *Akâ'id-nâme*'de kimi zaman konu geçişleri hızlı yapılmış daha sonra tekrar aynı bahse geri dönülmüştür. Bazen de istitrâd kabîlinden izahlarla, bahisler inkıtaya uğramış ve farklı konulara geçilmiştir.

²⁹ Bkz. Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâyidi (Şerhü'l-Akâid)*, haz. ve çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1980.

4.1.1. Mukaddime (1-16)

Müstakil bir başlığa yer verilmeyen bu bölüm, hamd ve salât ifadeleriyle başlar. Devamında, akâidin ait olduğunu mezhebin müessisi İmâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî hakkında medhedici sözlere yer verilir. Şâir Matürüdiliği, Ehl-i Sünnetin itikadı ve hakkanî mezhep olarak tanımlar. Ardından Mutezîle mezhebinden sakınmayı ve Sünnîliği muhafaza etmeyi tavsiye eder. Müslüman için tutulacak yol; Kur'ân, Sünnet ve fetvâ (icmâ) üzere olan zühd ve takva yoludur. Sâlik fetvâyı terk ederek takvaya ulaşamaz. Akâid ilminin büyüklerinden nakil ve rivayetle, bu eserin Türkçe olarak kaleme alındığı dile getirilir. Mısır, Halep, Şam ve Irak'ta böyle bir eser vücuda getirilmemiştir. Şair mukaddimenin sonunda, Gelibolu'ya bağlı Bolayırılı Sinân şeklinde ismini zikreder ve hayır dua ister.

4.1.2. Akâid (17-329)

Manzûm *Akâ'id-nâme*'de itikâdî meseleler dört başlık altında değerlendirilebilir: İlahiyyât, nübüvvet, imân-küfür meseleleri ve sem'îyyât. Bu başlıklar altında mufassalan anlatılan konulara, alt başlıklarla işaret edilmiştir. Ayrıca genellikle bahislerin sonunda yer alan, nasihatâmiz sözler parantez içinde gösterilmiştir.

4.1.2.1. İlahiyyât (17-88)

Allah'ın Zâtı ve Sıfatları

Allah sıfatlarının kemâliyle kadîm yani öncesi olmayan bir varlıktır. Onun ilim sıfatı da ezeldir. Âlemlerin yaratılmasını, hayır ve şerri ezelde dilemiştir. O, bütün fiillerin müdebbiri ve bütün hâllerin takdir edicisidir. Kullarının fiillerinin müdebbiri ve hallerinin mukaddiridir. Bir kişi Mutilezî değilse, hâdiselerin Allah'ın takdiri doğrultusunda cereyan ettiğine inanmalıdır. Allah, hayır ve şerri ezelde irade etmiştir. Yani âlemde zuhur eden hiçbir hadise, Allah'ın ezeldeki ilmi ve takdîrinden gayrisi değildir. Allah'ın zatı gibi sıfatları da ezeldir. Onun sıfatları zâtının ne aynısıdır ne gayrisidir. Zatı ile sıfatları dolayısıyla teaddüd (çoğalma/çokluk) de söz konusu olmaz. Allah mekândan münezzehdir ve ona cihet atfedilmez. İsimle müsemmâ (isimlendirilen) kastedilmektedir. Bu yönüyle esmâ, müsemmâdan gayri değildir ve bu hususta farklı bir görüş yoktur. Mevlâ, bölünmekten ve bölünebilen bir mürekkebin cüz'ü olmaktan münezzehdir. Allah'ın kemâl sıfatları sonsuzdur, bu nedenle onun benzeri ve misli yoktur. Allah için cevher ve cisim denilmez. Allah,

mekân ve sûret yönüyle akla gelen her şeyden berîdir. Ale'l-'arşi'stivâ³⁰ ayetiyle murat edilen, onun gökyüzünde bir tahta oturması değil cümle kâinâta hükmetmesidir. Bu manayı incelikle anlamak gerekir ve onu lâyük olmayan şeylerle vasfetmekten sakınmalıdır. Allâh bütün varlıklardan yücedir ve onların hallerine hâkimdir. (1-34)

(Tasavvuf sâlikleri, bu sırta kavuşmanın hayali içindedirler. Kişinin rüyada gördüğü sûret, murad ettiği'dir. Cümle âlem Hakk'ın sırlarıyla doludur ve bütün varlıkların sebebi odur.) (35-36)

Halku'l-Kur'ân

Ezelden Kadîr, Semî' ve Basîr olan Allah; âlemleri yaratan ve onu her yönüyle kuşatandır. Allah'ın sıfatları hâdis (sonradan olma) olmadığı gibi kelâmı da hâdis değildir. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm kadîmdir ve Allah'ın kelâmıdır. Allah ezelden mümkinâta mükevindir bundan dolayı Kur'ân da ezeldir. Allah'ın kelâm sıfatı, zâtından ayrı değildir. Bu nedenle onun kelâmı harf, lafız ve ses değildir. Allah'ın kelâm sıfatı ezeli olduğu için Kur'ân-ı Kerîm'e hâdis denilmez, bunu diyen kişi küfre düşer. Lafızların şekilleri ve söylenişi hâdistir fakat bunlar Allah'ın kelâmının cihetsiz olarak tecellîsinin akisleridir. Bundan dolayı, sözlerin ulusu Allah'ın kelâmıdır ve ibadetlerin en yücesi namazdaki kıraattır, denilmiştir. Namaz dışındaki Kur'ân-ı Kerîm tilâveti de böyledir. (37-53)

(Sülûk ehli olan velîler, mâsivâdan soyutlanarak tevhîd fikrine ulaşmışlardır. Muhabbet ateşiyle varlığını ifnâ ederek mekân ve sûretten münezze olan varlığın tecellîsinin ilâhi nurlarına muntazırdılar.) (54-56)

Kazâ-Kader ve İrâde

Doğru yoldan ayrılan birçok kişi, dalâletini izhar edecek sözler söylemiştir. Fakat Allah, onların nispet ettiği arkadaş, erkek ve dişi müsahipten berîdir. O, zaman ve mekândan münezzehtir. Hayat vermek ve öldürmek, onun işidir. Ölüm, Allah'ın takdîriyle vukû bulur ve kâtilin katletmesi de onun tedbîridir. Bir kişi boğularak ya da yanarak can verse de ölümü onun takdîri üzeredir. İnsanlar için ölüp defnedilme ve diriltilme ezelde takdîr edilmiştir. Kabir, insanının sorgusunun başlayacağı ilk duraktır. İnsanların dünyada saîd mi yoksa şakî mi olacağını bilgisi, Allah'ın ilmindedir. Ezelde saîd olan şakîye

³⁰ Arşa istivâ etmiştir. (Tâhâ: 5)

dönüşmez. Allah bir kimse için saadet dilemişse kul onu şekâvete tebdîl edemez. Bir kuluna şekâvet dilemişse onu saadete çevirebilecek kimse de yoktur. Fakat insanları irşâd etmek ve cebr ile dilşâd etmek Allah'a vâcip değildir. O kullarına ihtiyar vererek saadet ya da şekâveti istemeyi tercihte onları serbest bırakmıştır. Allah kıyamet gününde insanlara, işledikleri hayır ve şerre göre muamele edecektir. Müminlerin yeri, ebedî cennet bahçeleridir. Müminlerin âsilerinin bazıları kahredilmiş ve gazaba uğramış şekilde azap görecektir. Kâfirlere ise cehennem ebedîdir. Kâfirler Allah'ın azabını, müminler ise ihsanını bulacaktır. (57-77)

Rü'yetullâh

Müminler Allah'ın gufranının eseri olarak cennete vâsıl olurlar ve orada Hak Tealâ tecelli ederek rü'yetin zevkine ulaşırlar. Allah örtülü (perde gerisinde) olmaksızın görülecektir. Fakat onun görülmesi gözsüz bir şekilde olacaktır. Müminler, hamdolsun yüce Rab göründü, derler. Rü'yetin zevkini idrak edenler cennet nimetlerini unuturlar. Rü'yeti inkâr etmekten ve Mutezile mezhebinin görüşlerini yaymaktan sakınmak gerekir. Aşkın dert ve belâsından, muhabbet nârından bîhaber olanlar rü'yeti inkar eder. Onlar Allah'ın zâhiren görülemeyeceği kanaatindedirler bu yüzden rüyetin zevkinden mahrum bırakılacaklardır. İtizâl ehli hüsrandır. (78-88)

4.1.2.2. Nübüvvet (89-223)

Hak Tealâ, kenz-i mahfî³¹ yani gizli bir hazinedir. Bu hazinenin bilinmesi ise ancak nebîler vasıtasıyla olabilir. Nebîler ilmin kaynağı ve vasıtası, hakikat ve tarikatın muhbiridir. Onlar olmasaydı veliler, ibadet ve kerameti bilmezdi. Allah'ın fazl ve rahmetinin eseri olan nebîler, eman ve ismet üzeredir. Onlar, vahiyle bildirilen hakikati insanlara ulaştırmakla mükelleftirler. Nebilerin sayısının 124 bine ulaştığı söylenmiştir. Kitap ve sünnet sahibi resûllerin sayısı ise 313'tür. Kitap ve sünnet sahibi olması yönüyle resûller, nebilerden üstündür. Veliler ise nebilerin tâbileridir. Velilerin hikmet nurları, nebilerin hikmetinin eserleridir. Velilerden olağanüstü fiiller zuhur edebilir. İmkânsız gibi görünen bu fiiller, veliler için ilahî bir nusrettir. Nebîlerin mucizesi ile velilerin kerameti

³¹ “Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeye muhabbet ettim ve mahlûkâtı yarattım.” Bkz. Ebü'l-Fidâ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-ilbâs: Ammâ İştêhere Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, thk. Ahmed Kalaş, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Haleb [t.y.], C. II, s. 191.

birbirinden farklıdır. Nebiler, erenler arasından çıkmaktadır ve halkı hidayete davetle memurdur. Bu sebeple veliler, nebilerden faziletli olamaz. Bu meselede bu şekilde itikat zaruridir, aksi düşünülemez. (89-107)

Şeriat-Bid'at ve Tarikat Meselesi

Kadı İyâz'ın (ö. 544/1149) Şifâ-i Şerîf ve İmâm Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâ'u Ulûmi'd-din* adlı eserlerinde geçtiği üzere şeriattan uzaklaşmak cehalet, bid'at hevesine düşmek ise dalâlettir. Şeriat zâhir üzeredir ve hükümleri tevil olunmaz ya da başka bir şeye de tahvil edilemez. Mülhid ve zındıklardan başka kimse böyle bir işe kalkışmaz. Fütûhâtü'l-Mekkiyye sâhibi ve ilim içinde mertebesi yüksek olan İbn Arabî (ö. 638/1240), tecellinin Allah'ın sırrı olduğunu ve şeriattan yüz çevirerek hiç kimsenin buna yol bulamayacağını söyler. Ledün ve riyazet deryası olan Kadı İyâz da zahîr olan şeriati inkârın insanı küfre götüreceğini söylemiştir. Kuşeyrî, Sühreverdî, Gazzâlî, Cüneyd ve Bâyezîd-i Bistamî gibi sufilik yolunun fâzılları, Hz. Muhammed'in getirdiklerine boyun eğmişler ve ashâbının tâbileri olmuşlardır. (108-122)

Hz. Muhammed'in Efdaliyeti ve Mucize

Hz. Muhammed, kemâl ve fazilet yönüyle insanların en üstünüdür. Onun şöhreti doğudan batıya, daveti ise yakına ve uzağa ulaşmıştır. Getirdiği dinin şeriati ile bütün dinleri neshetmiştir. Bütün insanlar şeriatla mükelleftir, hiç kimse bundan muaf değildir. Hz. Muhammed son peygamberdir, kıyamete kadar onun şeriati hâkimdir. Hak Teâlâ ona türlü mucizeler ihsan etmiştir. En büyük mucizesi de Kur'ân-ı Kerîm'dir. Allah, Cebrâil vasıtasıyla Kur'ân'ı harf harf indirmiş ve kemâle erdirmiştir. (124-132)

Mirâç

Subhâne'İlezî esrâ³² âyetiyle Hz. Peygamber'in mirâcına işaret edilmiştir. Bütün ümmet, onun mirâcını tasdîk ve bu mirâcın cismanî olduğunu tahkik etmişlerdir. Bazı haberlerde, mirâcın cismânî değil ruhanî olduğu söylenmiştir. İleri gelen alimlerden bir kısım da bu fikre kâil olmuşlardır. Mirâcın cismânî mi yoksa ruhanî mi olduğu, tefekkür ve tasavvur meselesidir. İnsan da cismanîdir fakat hakikatte ruhanî bir latiftir. Bunun hakikatini kavrayabilmek için ehl-i tarik olmak icap eder.

³² Sübhân olan Allah yürüttü. (İsrâ: 1)

İnsilâh yani kabuğundan ayrılma hâline inanan kimse, cismanî bir varlığın lâhutî âleme yükselebileceğini anlar. Zaman ve mekânlar arası hızlı geçiş, Allah'ın kudret ve hikmetinin dışında değildir. Cebrâil'in vahiy için yeryüzüne inmesi de sûrete bürünme şeklinde olmaktadır. Hz. Ömer, Cebrâil'in insan sûretinde geldiğini rivayet etmiştir. Nitekim Hz. Meryem'e de ruh üfleme üzere geldiğinde insan sûretindeydi. Bu örnekler de göstermektedir ki sûrete bürünmek mümkündür. İman sahipleri buna inanırlar, sadece Sünnî olmayanlar bu hakikatten yüz çevirirler. Çünkü Kurân, sünnet ve icmânın görüşleri de bu yöndedir. (133-151)

Meleklerin Vasıfları

Melekler fezâda, Allah'ın rızasına muvâfık hareket eden gizli varlıklardır. Her biri cisimden soyutlanmış ruhanî ve kendilerine ikrâm olunmuş nurânî varlıklardır. Onlar ruhanîdirler çünkü letafetten gizlidirler. Cismanîlerdir çünkü yoğunluktan arınmışlardır. Meleklerin varlığı kat'î nas ile beyan edilmiştir bunun için varlıkları inkar edilemez. Ölüm insanların bedenine tesir eder fakat ruhlarına sirayet etmez. Berzah âleminde bulunan kabir ehli için, cennet ya da cehennem kapıları açılır. Cin ve melek tâyifesi, göze görünmeyen ruhanî varlıklardır. Melekler için dişilik ve erkeklik yoktur. Cinnîlerde erkeklik ve dişilik olduğu gibi evlenme ve çoğalma (çocuk sahibi olma) da söz konusudur. Bu görüşler seçilmiş ve hayırlıların mezhebine aittir. (152-167)

Mirâç

Rebûlevvel ayı içinde bir gece, Cebrâil yeryüzüne nüzûl ederek Hz. Muhammed'i mirâca davet eder. Bu gecenin Allah'ın katına ulaşma ve rahmetinin fazlına erişme gecesi olduğunu, söyler. Hemen o saat, Hz. Peygamber Cebrail ile birlikte mirâca yükselirler. Mescid-i Haram'dan Hz. İsa'nın doğum yeri olan Mescid-i Aksâ'ya, bir aylık yol olmasına rağmen göz açıp kapanıncaya kadar giderler. Bütün peygamberlerin ruhları orada toplanır ve Hz. Muhammed onlara iki rekat namaz kıldırır. Hemen ardından, lâ-mekân olan Allah'ın hazretine yolculuk başlar. Yolculuk esnasında acayip ve garip şeylere şahit olunduktan sonra Allah'ın katına vâsıl olur. Hz. Peygamber bu makamda Allah'ı temâşa eder ve onunla mülâkî olur. Fakat bu mükâleme, ses ve harften münezzehtir. Bu vuslatın ardından mirâç tamamlanır ve Resûlullah fenâ yurduna iletilir. Mirâç, yolculuk ve mülâkât yönüyle muazzam bir sırdır. (168-190)

Beşerin Melekden Efdaliyeti

Ey sevgili yâr, itimat edilmesi gereken bu söze kulak ver. Şeriatın haber verdiği, âdet olmayan ve acayiplikler içeren haberler hakkında şüpheye düşme. Bu haberlere inananlar sâdık, inanmayanlar zındıktır. Nebîler ve velilerden nakledilen bu tür hadiseleri, zahire uymuyor diyerek yalanlamak doğru değildir. Hakkânî mezhep olan Ehl-i Sünnet'in görüşü budur. Âdemoğlu, melek ve cinlerden ekremdir. Allah Teâlâ Cebrâil'i vahye memur etmesi, onun Hz. Muhammed'den efdal ve ekmel olduğu anlamına gelmez. Mesela bir emir, vezirine bir kölesini göndererek onu davet etse, o köle vezirden üstün sayılabilir mi hiç? Cebrâil, Allah'ın vahiy ve talim ettiklerini efendimize ulaştırmakla görevli bir memurdur. Onun Hîrâ Mağarası'nda bulunuşu, Hz. Muhammed'e vahiy ulaştırma hizmeti içindi yani o sadece bir vasıta idi. Hizmet eden, hizmet edilenden nasıl üstün olabilir? Eğer Mutezile mezhebinden değilsen bu hak söze itimat etmen gerekir. Resûl bile olsa beşer ve melekler, Hz. Muhammed'den efdal değildir. Bu hususta bir diğer örnek şeriat ve kitap sahibi, Hz. Musa'dır. Ledünnî ilimde üstün olan Hızır (a.s.) için Hz. Musa'dan efdal denilemez. Veliler asla nebilerden, hatta en küçüğünden bile üstün değildir. Hz. Muhammed'in söylediği gibi, kim olduğuna bakmaksızın herkesten ilim öğrenmek muteberdir. İnsan katî nas ve şer'î ayetlerle, meseleleri ele alıp değerlendirmelidir. Allah âlemin varlığının muhdisidir ve cümle alemi, onun kerem eserleri kaplamıştır. Bütün varlıklar, Allahın vücûduna merbuttur. Allah, iki alem yaratmıştır. Biri içinde yaşadığımız âlem-i şehâdet, diğeri ise âlem-i gaybdır. Büyük olan alem, gayb âlemidir. Melekler nefis sahibi değil, kudsî ve ünsî varlıklardır. Beşer ise nefsanî ve şehvânî yaratılıştadır. Bundan dolayı beşer cinsinin evliya ve enbiyası, meleklerden efdal ve ekmeldir. (191-223)

4.1.2.3. İmân-Küfür Bahisleri (224-261)

Nasıl var olana yok denilemezse, nebîden gayrısına da mâsum (günahtan muaf) denilemez. Peygamberlerden sagîre (küçük günah, zelle) evliyadan büyük günah sadır olabilir. Bütün müminlerin umumen günahtan korunmuş olması mümkün müdür? (224-6)

İmânın Mâhiyeti

Amel imanın şartları arasında değildir, umulur ki Allah insana ihsan eder. Ehl-i Sünnet'in muhalifi olana Hâricî'lere göre amelsiz iman olmaz. Sünnîler bu mezhebin görüşlerine meyletmemelidir. Fâsık (büyük günah

işleyen) için muhsin denilmez fakat onun kâfir olduğu da söylenemez. Bir mümin fıkta ne kadar haddi aşmış olursa olsun, imân ehli olduğu için tekfir edilemez. Kişinin ibadet ve takvasının artmasıyla, imanında tezâyüt olmaz. Fakat bu ibadetler onun kemâle ulaştırır. İtizâl mezhebine mensup değilsen; akıl ve sem'î delillerden habersiz mukallidin imanının sahih olduğunu bilmelisin. (227-236)

Yezîd ve Firavun'un Durumu

Yezîd'den başkasına la'net edilmez. Müminlere rahmet edilmeyeceği söylenemez. Kur'ân'da belirtildiği üzere büyük günahkâr olan Firavun kâfirdir ve lanete konu olur. Şeytana, kâfire ve fâcirilere lanet olsun. (237-40)

Ashâbın Durumu

Küçüğünden büyüğüne bütün müminlere hürmet ve izzet etmek gerekir. Özellikle de Hz. Muhammed'in çâr-yârı olan dört halifeye. Bu kişilere gönülden hürmet ve izzet etmek gerekir. Müslümanın dostluğu ve düşmanlığı, Allah içindir. Su-i zan, gıybet ve hakaret müminlere zarar verir. (241-6)

Günah ve Elfâz-ı Küfür

Büyük günahlardan affedilmek mümkündür, küçük günahlardan dolayı ceza görmek de. Eğer bir kişi büyük günah işlemeyi helal sayarsa kâfir olur. Aynı şekilde şeriatı tahkîr ve tahfîf etmek de küfürdür. Zahîr olan katî naslarla alay etmek de böyledir. Bu nasların reddi ise kişiyi mürted yapar. Bir kişi gâfilâne şekilde küfür lafızlarını söylese, câhilane bir şekilde kâfir olur. Kavga/savaş esnasında yani ölüm korkusuyla Müslüman olan kişinin imanı kabul edilmemiştir. O kişinin imanı, Kur'ân'da nefyedilmiştir. Gaybdan haber vermek sûretiyle kehanette bulunmak, Allah'ın azâbından kendini emniyette hissetmek ve onun rahmetinden ümit kesmek küfürdür. (247-257)

İmânın İzhârı

İmanın izhârında şüpheye yer verip “Allah dilerse Müslümanım” denilmemelidir. Evlâ olanı hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde Müslüman olduğunu söylemektir. İmanın izharında şüphe ortadan kaldırılmalı ve îkan teşhîr edilmelidir. (258-61)

İmâmet

İmamet, ismet (günahsızlık) şartıyla meşrûr değildir. İmâmet belirsiz

değil âşikâr olmalıdır. Fâsık imamın arkasında namaza durulur, bu selevin tavrıdır. Fâsıklık sebebiyle bir kimse imâmetten uzaklaştırılmaz. Selev uleması, fâsık imamların (halifelerin) cenâze namazlarını kılmıştır. Bu mana, Hz. Peygamber'den rivayet edilmiştir. (262-6)

4.1.2.4. Sem'ıyyât (267-329)

Ölülere dua edilir, bunu inkar etmemek gerekir. Allah'ın izniyle dua tesir eder meğr ki dua eden kişi kusur işlemesin. Takvâ ehlinin duası makbûl, saf gönüllülerin duası devadır. (267-9)

Velilerin Kerâmeti

Velilerin kerâmeti, olağanüstü nitelik taşıyabilir. Mucize dediğimiz şey, âdetin hilafına zuhûr eder. Nebî ve velilerden acayip haller zuhur edebilir, bu durum Allah'ın irade ve kudretinin eseridir. Hüsn-i itikat bu şekilde inanmayı gerektirir. (270-4)

Şeriat ve İslâm Âlimlerinin Tahfîfi

Kitap ve sünnet ehli olan âlimleri, İslâmî ilim ve şeriat ahkâmıyla meşgul olanları; hakikatten uzaklaşarak cahillikle itham etmemelidir. Bu kişiler hakkında su-i zanda bulunup gıybet etmek şeriate muhaliftir. İtikat ve amelde bid'at işlemekten uzak durmak gerekir. Ümmetin icması ve onların fetvası terkedilmez. Zanna, vehme ve delîlsiz sözlere inanmak hatadır. (275-281)

Kıyamet Alâmetleri (Mehdî, Deccâl ve Dâbbe)

Âdemoğullarının efendisi olan Resûlullah buyurmuştur ki Hz. İsa yeryüzüne inerek lanetli Deccâl'i katledecektir. Mehdî adlı kimse, şeriatle mükemmelen donanmıştır. Sözleri türlü türlü yalandan ibaret olan Deccâl zuhur edecektir. Bu kişi geçmişlerinizden işitmediğiniz haberler vererek sizleri korku yoluyla şeriatı uzaklaştıracaktır. Deccâl sizin için tehlikeli bir fitnedir ondan ihtiraz etmeniz gerekir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde zikredildiği üzere, acayıplıkları ansızın yeryüzünü saracak Dabbe zuhur edecektir.³³ Dâbbe, Allah'ın yaratıcılığının acayip ve garayıplıklarını sergileyecektir. Zemahşerî *Keşşâf* isimli tefsirinde,

³³ "Söylenen başlarına geleceği vakit, bunlar için yerden bir "dâbbe" (canlı) çıkarınız ki bu, onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler." (Neml: 82)

Dabbe'nin vasıflarını takrir etmiştir.³⁴ (282-293)

(Takva ve ihlas ehlinin icma kavilleri, üzerinde ittifak edilmiş sözler olduğu için tevil edilmez. Şeriatın nasları değiştirilmez ve şeriata muhalif sûrette yorumlanamaz. Fakat sen bu sır üzerinde düşünüp manaya ibret gözüyle bakarsan, doğruyu hak üzere dile getirip doğru olan zâhiri dillendirirsen en ince teferruatına kadar, mucize ve kerametlerin bu sûret üzere olduğunu görürsün.) (294-300)

Emr-i Bi'l-ma'rûf Nehy-i Ani'l-Münker

Zâhirde olanı anlatıp manasını tabir etmek sülûk ehline lâyük olandır. Bu tavır dertli kalplerin devasıdır. Bir kavmin imamı ortada oldukça, o kişi insanları hayra davet eder. İlim ehli olanlar için mensûs ve mahsûs tavır da budur. Kıyamet kopuncaya kadar insanları, yasaklanmış fiilleri yapmaktan nehyederler. Gerekirse bu hükümleri uygulamak üzere kıtal ve harbi icra ederler. Şeriat hükümlerinin icra edilmesinde güçlüklerle karşılaşıldığı ve hayırlı insanların tedbirlerinin şerhiler karşısında mağlup olduğu bir devirde, sabırla yanlışı olan işleri nehyedip emirleri bildirmek gerekir. Bu hususta, “nefsî” sözünü hatırlamaları yeterlidir. Başkasına zulmetmek, davetçi için hatardır. Kıyamet alâmetleri yer yer zuhur ettikçe, Allah'ın zikriyle meşul olunmalıdır. Hz. Muhammed'in şeriatine zeval ermez, safâ ehline hicran ermediği gibi. (301-312)

Hz. Muhammed'in Sünneti

Mesâbîh adlı kitapta yer alan rivayetlerden birini nakledeyim.³⁵ Benden sonra korku yeryüzünü kaplayıp şer denizlere ve karalara yayılırsa, din içinde ihtilal zuhur edip amel ve itikatta hastalık zuhur ederse ve siz o vakte erişip bu hâli görürseniz ey insanoğlu; sünnete ihtiram göstererek helal ile haramı birbirinden ayırın. Şeriat yolundan sapmayın ve bid'at olandan uzak durun. Hakkın peşinden giden iktida ehli ve meşayihin ihtida ehilleri, onlara hilafet etsinler. Onların sözlerini

³⁴ İlgili tavsîfler için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*: Keşşâf (Metin-Çeviri), ed. Murat Sülün, çev. Muhammed Coşkun vd., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018, s. 1140-1146.

³⁵ “Kim ümmetimin fesada uğradığı zamanda benim sünnetime sarılırsa, işte o kimse için yüz şehid sevabı vardır.” Bkz. Hüseyin b. Mesûd el- Ferrâ el-Begavî, *Mesâbîhü's-Sünne*, thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı, Muhammed Salim İbrâhim Semâre, Cemâl Hamdî Zehebî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1987/1407, C. I, s. 163.

tutun, onların fiillerini işleyin. Şeriat yolunun ne olduğunu görüp bidat yolunu terkedin. Her yerde sünnetlere tabi olun, çünkü dinde şeriata tabi olmak gerekir. (313-329)

4.1.3. Hâtime (330-340)

Âlim Sinân Efendi, mesnevisini hitama erdirirken Allah'a hamd ve tahiyatta bulunur. Şair âcizliğini ve zayıflığını beyan ederek Allah'ın lütuf ve ihsanlarının sonsuz olduğunu söyler. Bütün dillerde onun zikri vardır. Allah'ı hakkıyla bilip vafedecek yine kendisinden başkası değildir. Hz. Muhammed'e ve onun ailesine selam olsun. Hakikat yolu, onun sünnetidir. Ey Allah'ım bizi onun yolundan ayırıp hataya düşürme. Onun eşiği ve kapısı, senin dergâhındır.

4.2. Manzûm Akâid-nâme'nin Kaynakları ve Kelâmî Yönü

Âlim Sinân Efendi, Manzûm Akâ'id-nâme'sini kaleme alırken herhangi bir eseri tercüme ettiğine ya da merkeze aldığına dair bir işarete bulunmamıştır. Mesnevisinin mukaddimesinde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'yi, Mâtürîdiyye mezhebinin şeyhi ve zamanın itikât imâmı olarak zikretmektedir. Fakat ne Mâtürîdî'nin Kitâbü't-Tevhîd'ine ne diğer Mâtürîdî kelâm kitaplarına atıfta bulunmaktadır. Manzûm Akâ'id-nâme'de sadece Üşî'nin Emâlî Kasîdesi'nin Mutezîlerin hüsranda olduğu meâlindeki mısrasını iktibas etmiştir. Şeyh Sinân Efendi mesnevisinde İbn Arabî, Kâdî İyâz, Kuşeyrî, Şehâbeddîn Ömer Sühreverdi, Gazzâlî, Cüneyd-i Bağdadî ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin isimlerini zikretmekte ve bazılarının eserlerine atıfta bulunmaktadır. Fakat hiçbir Mâtürîdî kelamcının ismi anılmamıştır. Mesnevinin mukaddime bölümünde yer alan “Meşâyîhden budur naql [ü] rivâyet / Getürdüm Türkî dilce kııl dirâyet” beyti, Manzûm Akâ'id-nâme'nin farklı kaynaklardan derleme-tercüme yoluyla vücûda getirildiğine işaret etmektedir.

Âlim Sinân Efendi'nin Akâid-nâmesi, tertip ve konuların ele alınışı itibariyle Üşî'nin Emâlî Kasîdesi ile benzerlik göstermektedir. Emâlî Kasîdesi'den bir mısranın iktibas edilmesi de mutasavvif şairin bu metinle irtibatına işaret etmektedir. Bilhassa ilahîyyât bahisleri, her iki eserde de benzer şekilde yer almaktadır. Fakat nübüvvet ve sem'îyyât konuları, tertip ve konuların ele alınışı açısından farklılık göstermektedir. Bu durum Şeyh Sinân Efendi'nin mirâç, nebîlerin efdalîyeti, velilerin kerameti gibi konuları ayrıntılı olarak işlenmesinden de kaynaklanmaktadır. Emâlî Kasîdesi'nde birkaç beyitle geçilen bu bahisler, Manzûm Akâ'id-nâme'de mufassalan anlatılmıştır. Ayrıca sufi

şair, bahis sonlarında nasihatâmiz ikaz ve tavsiyelerde bulanarak kimi zaman konudan uzaklaşmıştır.

Mesnevi tertip itibarıyla, kelimelerin umumi tasnifine sâdik kalınarak usûl-i selâse konularına uygun şekilde ilâhiyyât, nübüvvet ve sem'îyyât olarak üç bölüm hâlinde verilmiştir. Ayrıca imân-küfür bahisleri de konu bütünlüğü olacak şekilde ele alınmıştır. Âlim Sinân Efendi mesnevisinde, akâid-nâmelerde umumiyetle yer alan mîzân (amellerin tartılması), sırât köprüsü, amel defterlerinin sağ ya da soldan verilmesi, haram ve helâlin rızık olması, şefaât gibi konulara temas etmemiştir. Nübüvvet bahsinde ise peygamberliğin şartları meselesini kısaca ele almıştır. Ayrıca sorgunun kabirde başlayacağı söylenmiş fakat kabir azabından bahs olunmamıştır. Fakat bu hususlar itikâdî bir tasarruf olmayıp müellifin tercih ya da ihmâlinen neşet etmektedir.

Âlim Sinân Efendi akâid-nâmesinde, dört halifenin efdaliyeti meselesine temas etmez. Sadece Hz. Muhammed'in çâr-yârı olan dört halifeye, hürmet ve izzette kusur etmemek gerektiğini belirtir. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Alî'nin efdaliyetinin hilâfete geçiş sırasına göre olduğu Matürîdî akâidinin temel prensipleri arasında yer almaktadır.³⁶ Şeyh Sinân Efendi ile aynı tarikat geleneğinden gelen Muhyî-i Gülşenî, 985/1577 yılında kaleme aldığı *Sîret-i Murâd-ı Cihân* adlı mesnevisinin itikâd-nâme bölümünde dört halifenin efdaliyet sırasının Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Alî şeklinde olduğu söyler.³⁷ Halvetî tarikatı şeyhlerinden Şemseddîn-i Sivasî de 1001/1593 yılında tamamladığı *Menâkıb-ı İmâm A'zam* adlı mesnevisinin akâid bahsinde aynı fikirleri dile getirir.³⁸

Şeyh Sinân Efendi Manzûm *Akâ'id-nâme*'sinde Yezîd'e lanet edilebileceğini fakat ondan başka bir Müslümanın tel'în edilemeyeceğini söyler. Ūşî ve Hızır Bey, akâid kasidelerinde Yezîd'e lanet edilmemesi

³⁶ Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâyidi (Şerhü'l-Akâid)*, s. 321, Siraceddin Ali b. Osman Ferganî el-Uşî, *Emâlî Şerhi*, s. 78, Mustafa Sait Yazıcıoğlu, “Hızır Bey ve ‘Kaside-i Nûniye’si”, s. 563.

³⁷ Abdullah Arı, *Muhyî-i Gülşenî, Eserleri ve Sîret-i Murâd-ı Cihân (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2010, s. 68.

³⁸ Şemseddîn Sivasî, *Menâkıb-ı İmâm A'zam*, haz. Mehmet Arslan, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015, s. 138.

gerektiği ifade edilmektedir.³⁹ Esasen Yezîd'in tel'ini meselesi, Ehl-i Sünnet kelimcileri arasında üzerinde ittifak edilmeyen bir meselededir. Matürîdilerin umumî tavrı Yezîd'in lanetlenmesine gerek olmadığı yönündedir. Fakat tasavvuf çevrelerinde Ehl-i Beyt'e duyulan muhabet dolayısıyla Yezîd'in tel'ini umumî bir kanaat hâlini almıştır. Halvetî geleneğine mensup Muhyî-i Gülşenî ve Şemseddîn Sivâsî, kendi eserlerine bu konuya değinmemişlerdir.

Manzûm *Akâ'id-nâme*'de, Ehl-i Sünnet'in muârızı olarak Harîciyye ve Mutelize mezhebi zikredilir. Şeyh Sinân Efendi, sık sık Ehl-i Sünnet'ten farklı düşünceleri bu iki mezhebe atıfla tarif etmektedir. Matürîdiliğin zuhuru dönemlerinde, Mutezile'nin yaygın olduğu bilinmektedir. Haricîler ise o dönemde güç kaybetmekle birlikte hâlâ varlıklarını muhafaza etmekteydiler. Fakat XVI-XVII. asır Osmanlısında ne Mutezile ne de Hâricîlik cemiyette karşılığı bulunan ve mücadele edilen inanç gruplarından değildi. Manzûm *Akâ'id-nâme*'de sadece bu iki mezhebin Ehl-i Sünnet'in muârızı olarak zikredilmesi, klâsik dönem akâid metinlerindeki söylem itiyâdının bir aksi olarak düşünülebilir. Fakat, XVI. asrın başlarından itibaren giderek yükselen ve Osmanlı ilim dünyasında "Râfizîlik" olarak anılan inanç zümresine dair mesnevide bir atfın bulunmayışı ilginçtir. Bilhassa XVI. asrın son çeyreğinde Osmanlı-Safevî mücadelesinin şiddetlendiği ve bu mücadele zemininde "reddiye/zemmiye" mahiyetinde eserlerin kaleme alındığı göz önünde bulundurulduğunda, Şeyh Sinân Efendi'nin tavrı dikkat çekicidir.⁴⁰

Âlim Sinân Efendi mesnevisinde, Mâtürîdî akâidinin temel prensiplerinin dışında, tasavvufî meselelere temas etmiştir. Bilhassa tarikat-şeriat münasebeti ve velîlerin ahvâli bahisleri bu yönüyle dikkate değerdir. Mutasavvıf şairin bu tavrı, tasavvuf düşünce geleneğinin İslâm şeriatına mugâyir ve bigâne olmadığını temellendirme gâyesine matuftur. Şeyh Sinân'ın eserinde ismini zikrettiği şahısların hemen tamamı sufi kimliği ile tebârüz etmiştir. Şeriattan uzaklaşarak bid'ata sapmamak

³⁹ Siraceddin Ali b. Osman Ferganî el-Uşî, *Emâlî Şerhi*, s. 90, Mustafa Sait Yazıcıoğlu, "Hızır Bey ve 'Kasîde-i Nûniye'si'", s. 566. Bu konuyla ilgili klâsik dönem tartışmaları için bkz. Rıdvan Özdiç, *İtikat ve Siyaset: Sünnet Kalamında İmamet-Hilafet Meselesi*, Dergâh Yay., İstanbul 2018, s. 322-328.

⁴⁰ Şemseddîn Sivâsî *Menâkıb-ı İmâm A'zam* mesnevisinde, dört halifenin efdaliyeti meselesini zikrettikten sonra bahsi Râfizîlerin zemmine intikal ettirir. Bkz. Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı İmâm A'zam*, s. 139-141.

gerektiğini dile getirirken, İmâm Gazzâlî'nin İhyâ'u Ulûmi'd-dîn'ine atıfta bulunur.⁴¹ Zâhir olan şeriatı inkâr etmenin küfre sebep olacağını Kâdî İyâz'ın Şifâ-i Şerîf'den nakille dile getirir.⁴² Mesnevideki bu atıf ve telmihler, Âlim Sinân Efendi'nin içinde doğduğu geleneğe ve ilmi birikimin kaynaklarına işaret etmektedir.

4.3. Dil ve Üslup Hususiyetleri

Telif tarihi bilinmeyen manzûm *Akâ'id-nâme*, XVII. asrın ilk yarısında kaleme alınmıştır. Didaktik bir metin olması yönüyle mesnevinin dili, edebî sanat ve mecazlardan âridir. Fakat mesnevideki kelâmî ıstılahların yoğunluğu, mesnevinin dilini nispeten ağırlaştırmaktadır. Ayrıca şairin kâfiye zaruretiyle Türkçede yaygın olarak kullanılmayan (tâlih, mevkûr, isti'ânet, istikânet, mevhâ) gibi kelime tercihleri de yer yer dili sadelikten uzaklaştırmıştır. Gerek konunun kendine mahsûs bir ıstılahı oluşu gerekse şairin nazım tekniğindeki acemilikler dolayısıyla Manzûm Akâ'id-nâme'de, belâgat ve fesâhat yönünden zayıflıklar görülmektedir.

Mesnevide dil yönünden dikkat çeken bir diğer hususiyet, konuşma dili ile telîf lisanın iç içe geçmesidir. Bilhassa EAT dönemi birinci tekil şahıs eki “-van, -ven”, gelecek zaman eki “-ısar, -iser”ın yanı sıra “şolok”, “bular” gibi kullanımlar, konuşma dilinin akisleri olarak görülebilir. Ayrıca Âlim Sinân Efendi, “-dur, -durur” bildirme ekini, “kılurdur, iderdür, irmezdür” örneklerinde olduğu üzere çekimli fiillerin sonuna getirmektedir. Bu yönüyle dikkate değer bir diğer dil hususiyeti ise “virüpdî, gelüpdî, olupdî” kullanımlarıdır.

Âlim Sinân Efendi'nin dil ve nazım hususundaki tavrı, âit olduğu tarikat geleneğinin akisleri olarak görülebilir. Esasen Sinân Efendi'de gördüğümüz bu tavrı, Halvetî tarikatı mensubu pek çok şairde de karşımıza çıkmaktadır. Halvetî şâirlerin, klâsik edebiyat ile tekke şiirini

⁴¹ İlgili bahis için bkz. Gazzâlî, *Mesîru Umumi'l-Muvahhidîn Şerh u Terceme-i Kitab-ı İhyâu Ulûmi'd-dîn: İhyâ Tercüme ve Şerhi, tercüme ve şerh*: Yusuf Sıdkî el-Mardinî, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015. C. I, s. 532-543. Aynı bahis için ayrıca bkz. Ebu Hafs Şehabeddîn Ömer b. Muhammed Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları: Avârifü'l-Me'ârif Tercemesi*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul [t.y.]. s. 55-59.

⁴² Kâdî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi, tercüme ve şerh*: Mehmet Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, İstanbul 2012. C. III, s. 481-2, 484-485, 487.

mezederek kendilerine mahsus bir şiir tavrı benimsedikleri söylenebilir. Aruzun yanında heceyi, beytin yanında dörtlüğü, gazelin yanında ilahiyi kullanan bu şairler zümresi; sâde bir Türkçeyle hem ilâhî neşveyi terennüm etmiş hem de tarikatın usûl ve adâbını anlatmışlardır. Bu yönüyle Âlim Sinân Efendi; Ahmed Şemseddîn Marmaravî, Ümmî Sinân, Vâhib Ümmî, Hüsameddin Uşşakî, Memican Saruhanî, Ömer Karibî gibi Halvetî meşâyihî şairlerinin muakkibidir.

4.5. Vezin

Âlim Sinân Efendi Manzûm Akâ'id-nâme'sini aruz vezninin mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla kaleme almıştır. Mesnevide aruzla ilgili en önemli tasarruf, kapalı uzun hecelerin gerektiği durumlarda tek bir hece (-) olarak alınmasıdır. Bu tasarrufun metinde birçok örneğiyle karşılaşılmaktadır:

017. Kemâlât-ı şifâtıyla kadîm ol
Ezeldür bî-nazîr Hayy-ı 'alîm ol
039. Kılub inşâ bu cümle münşe'âtı
Kılur idrâk cemî'-i müdrekatı
156. Nuşûş-ı kaţ' ile menşûs vücûdı
Nite nefy ide maşşûs vücûdı
174. Didi kim yâ Resûlu'llâh n'idelüm
Cenâb-ı Hâzret'e tur tîz gidelüm
299. Hâk'ı ber-vech-i hâk iş'âr kılursañ
Dürüstdür zâhire ikrâr kılursañ

Manzûm Akâ'id-nâme'de aruzla ilgili bir diğer önemli tasarruf ise, üç kapalı ya da uzun heceden müteşekkil “nispet î”li kelimelerinin son hecelerinin kısa hece (.) olarak alınmasıdır. Mesnevide; rûhânî, cismânî, nûrânî, hakkânî, rabbânî, nefşânî, şehvânî, zulmânî kelimelerinin aruz değeri iki uzun/kapalı bir kısa hece (-.) olarak alınmıştır. Burada klasik şiirdeki, standart zihaf tasarruflarının ötesinde bir durum olduğu görülmektedir.

Mesnevide vezin gereği bazı Arapça kelimeler, küfr/küfür, gayb/gayıb, hevl/hevil örneklerinde görüldüğü üzere Türkçe telaffuzlarına göre değerlendirilmiştir. Mesnevide az da olsa bazı imâle örnekleri görülmektedir:

145. Ki vahye şüretinde gelür-idi
Bilenler kim-dürür ol bilür-idi

283. Rivāyetdür ki aynī rūḥ-ı Hāzret
İnüp yir yüzine getürdi kıdret

288. Çü korqudur sizi idlāl ide ol
Şerī'atım yolundan dāl ide ol

Manzûm Akâ'id-nâme'de aruzla ilgili en dikkat çekici kusur ise bazı mısralardaki fazla hecelerdir:

141. İnanursa kişi ḥāl-i insilāḥa
İnanurdur pes aḥvāl-i insilāḥa

177. Hāram'dan Mescid-i Aḳşā'ya yetişdi
Şoloḳ dem mevlid-i 'İsā'ya yetişdi

4.6. Kâfiye

Manzûm Akâ'id-nâme, âhenk unsurları açısından bazı kusur ve zaafarla malûldür. Şâirin kâfiye ve redif hususundaki tasarrufları, klâsik şiir geleneğinin teâmülleri dışında kalmaktadır. Bu bağlamda mesnevide görülen en büyük kusur, bazı beyitlerde kâfiye bulunmayıp sadece redife yer verilmesidir:

066. Qadīmīden olup es'ād u eşḳā
Hiç olmazdur ezelden es'ad eşḳā

146. Ki rāvi İbn Ḥaṭṭāb sevgilüden
'Ömer'den ya'ni kim ol baḥtludan

198. Çü rūḥānī kamu cinn ü melekden
Benū Âdem-dürür ekrem melekden

Mesnevide dikkati çeken bir diğerk husus ise aynı kökten müştâk kelimelerle yapılan kâfiyelerdir. Mesnevide ḥavâdiş/hâdiş, savâḥib/muşâḥib, belâ/ibtilâ, mezâhir/zâhir, ḥâl/aḥvâl, Hâric/Havâric, maḥal/muḥtemel, red/mürted, ittifâḳ/vifâḳ gibi aynı kökten türetilmiş kelimeler arasında kâfiye yapılmıştır. Manzûm Akâ'id-nâme'de dikkat çeken bir diğerk husus ise aynı kâfiyelerin ardı ardına tekrârlanmasıdır:

019. Müdebbirdür kamu ef' āli turrā
Muqaddirdür kamu **ahvāli** turrā
020. Pes ef' āli gibi ef' āl-i halkı
Mürīd oldur kamu **ahvāli** halkı
067. Murād idüp kılına Hāq **sa' ādet**
Fe-ḥāşā kul murād ide şekāvet
068. Dilerse ger kılına Hāq şekāvet
Nite kul bulısar nehc-i **sa' ādet**
147. Rivāyetdür **tevessül** kıldı Cibrīl
Gelüp vaqtā temesşül kıldı Cibrīl
148. Nitekim Meryem'e kıldı temesşül
Ki nefhdür rüh-içün kıldı **tevessül**
158. Niçe cinnī melek **ervāh**-ı emvāt
Görinür fi'l-meşel eşbāh-ı emvāt
159. Budur hāq söz ki mevt eşbāha irür
Sen anı şanma kim **ervāh**a irür
201. Bu ma' nādan dime efdal olupdur
Resūlu'llāh'dan ol **ekmel** olupdur
203. Nite efdal diyesin ol gūlāma
Nite **ekmel** diyesin ol gūlāma
258. Dime kim **mü' minem** inşā' e rabbī
Dime hem mūkinem inşā' e rabbī
260. Velī evlā budur hāq **mü' minem** di
Hāq'a ikān ile hāq mūkinem di

Manzûm *Akâ'id-nâme*'de bazı kelimelerin sıklıkla kâfiye yapıldığı görülmektedir. Metinde ekmel-efdal (5 kez), şir'at/bid'at (5 kez), mü'min/mûkın (3 kez) kâfiye yapılmıştır. 340 beyitlik bir mesnevide bu türden kâfiye tekrarları, klâsik şiir nazım geleneğinde makbûl sayılmamaktadır.

4.7. Nüsha Bilgisi ve Yazmanın İmlâ Hususiyetleri

Âlim Sinân Efendi'nin Manzûm *Akâ'id-nâme*'sinin bilinen tek nüshası, Pertevpaşa Kütüphanesi 613 numarada kayıtlı mecmuanın 136b-146b varakları arasındadır. Mecmuada; tasavvuf, fıkıh, hadis ve kelim sahalalarına ait olmak üzere Arapça ve Türkçe toplam 18 eser vardır. Bu eserlerin bazılarında istinsah tarihi bulunmaktadır. Bu tarihlerden en erkeni 1116/1704-1705, en geçi ise 1246/1830-1831 yılına aittir. Manzûm *Akâ'id-nâme*'nin istinsah tarihiyle ilgili bir kayıt yoktur. Eserin her sayfasında çift sütun üzere, 17 satır vardır. Talik hatla yazılmış metinde, cetvel ve ser-lehva bulunmamaktadır.

Metin imlâsında cüz'î de olsa hareke kullanılmıştır. Fakat bu hususta belli bir kâideye bağlı kalınmamıştır. Kelimelerin yazımında, dönemin imlâ itiyatlarına uyulmuştur. “İçün, çün” edatı ve “ne” zamiri çoğu kez bağlı olduğu kelimeye bitişik olarak imlâ edilmiştir. Nâdir olmakla birlikte “ve” bağlacı, harekeyle gösterilmiştir. Bazı kelimelerin imlâsında, harf tercihleri hususunda hatalar görülmektedir. Meselâ, “inzâr (انزار)” kelimesi sehven “inzâr (انزار)” şeklinde yazılmıştır. Yine istinsah hatası olarak bazı kelimelerin harfleri kâmilten yazılmamıştır. Ayrıca birkaç yerde kelimenin yazılmadan geçildiği de görülmüştür. Bu hususlarla ilgili tashîh ve notlar, metin kısmında yer almaktadır.

Sonuç

Âlim Sinân Efendi, Halvetiyye tarikatının Ahmediye kolunun Uşşâkî şubesi şeyhlerindendir. Doğum tarihi bilinmeyen Şeyh Sinân'ın memleketi, Muğla kasabasına bağlı Leyne'dir. XVI. asrın sonlarında Bolayır'a gelen sufi şâir, hayatının önemli bir devresini burada idrâk etmiştir. 1045/1035-1036 yılından sonra vefat ettiği anlaşılan Sinân Efendi'nin -şimdiki bilgilerimize göre- ikisi Arapça olmak üzere dokuz eseri vardır. Bu eserlerden ikisi tecvîd ve akâid konularında yazılmış mesnevi, biri ise ilahîlerden mürekkep divançesidir.

Makalemizin mevzuu olan Manzûm *Akâid-nâme*, 340 beyitten müteşekkil bir mesnevidir. Bilinen tek nüshası Pertevpaşa Kütüphanesi 613 numarada bulunan mesnevi, Mâtürîdî akâidinin temel meselelerinin anlatıldığı didaktik bir eserdir. Tercüme-i Akâ'id ismiyle kaydedilen akâid-nâme için Âlim Sinân Efendi hususî bir isim zikretmemiştir. Bu mesnevi, müstakillen bir eserin tercümesi olmayıp farklı kaynaklardan derleme-tercüme usûlüyle vücuda getirilmiştir. Manzûm *Akâid-nâme* olarak zikrettiğimiz bu eserin telif tarihiyle ilgili bir kayıt yoktur. Şeyh

Sinân Efendi'nin olgunluk devresinde kaleme alındığı anlaşılan bu akâid-nâme, Mâtürîdî mezhebinin görüşlerini aksettirmektedir. Bununla birlikte sufi bir şâirin kalem mahsûlü olması itibariyle, mirâç ve beşerin diğer varlıklardan efdaliyeti gibi bazı itikâdî meseleler tasavvufî bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Âlim Sinân Efendi mesnevisinde; Mâtürîdî akâid-nâmelerinde dile getirilen dört halifenin efdaliyeti meselesine temas etmemiş ve Yezîd'e lanet edilebileceğini dile getirmiştir. Ayrıca sırat, mizân gibi bazı sem'îyyât bahislerine Manzûm Akâid-nâme'de yer verilmemiştir. XVI. asırdan sonra giderek yaygınlaşan manzûm itikâd-nâme yazma geleneğinin bir halkası olan bu mesnevi, telif tarzı ve bakış açısı itibarıyla kendi vadisinin önemli bir eseri tavsîfine şâyândır.

Kaynakça

Adıgüzel, Niyazi, “Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın Dîvân-ı Mesâbih Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018 Özel Sayı, s. 244-253.

Âlim Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Koleksiyonu, nu: 126, 294 vr.

_____, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, Reşid Efendi Koleksiyonu, nu: 239, 316 vr.

_____, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne (Mesâbihü'l-Hüdâ)*, Muğla Hoca Mustafa Efendi Kütüphanesi, Hoca Mustafa Efendi Koleksiyonu, nu: 25, 261 vr.

_____, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nu: 45 Ak Ze 261/1, vr.1b-245a.

Anbarcıoğlu, Meliha Tarıkahya, “İ'tikadnâme ve Türkçe Çevirisi”, *Necati Lugal Armağanı*, TTK Yayınları, Ankara 1968, s. 654-658.

Arı, Abdullah, *Muhyî-i Gülşenî, Eserleri ve Sîret-i Murâd-ı Cihân (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2010.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.

- Davudođlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, C. II, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1973.
- Ebû Abdullah Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah Tebrizî, *Mişkâtü'l-Mesabih*, thk. Muhammed Nâsırüddin el-Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Dımaşk 1961/1380.
- Ebu Hafs Şehabeddin Ömer b. Muhammed Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları: Avârifü'l-Me'ârif Tercemesi*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Vefa Yayıncılık, İstanbul [t.y.].
- Ebû'l-Fidâ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzili'l-ilbâs: Ammâ İstehere Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, thk. Ahmed Kalaş, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Haleb [t.y.].
- Erünsal, İsmail, “Pertev Paşa Kütüphanesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, 2007, s. 238.
- Evhadî-i Isfahânî (Ma'rûf be-Merâgî), *Külliyât: Dîvân, Mantıku'l-Uşşâk, Câm-i Cem*, haz. Sa'îd Nefîsî, Çâp-i Dovvom, Muessese-i Çâp u İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahrân 1375.
- Gazzâlî, *Mesîru Umumi'l-Muvahhidîn Şerh u Terceme-i Kitab-ı İhyâu Ulûmi'd-dîn: İhyâ Tercüme ve Şerhi*, tercüme ve şerh: Yusuf Sıdkî el-Mardinî, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Götz, Beschrieben von Manfred, *Türkische Handschriften*, 4. Cilt, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1979.
- Güler, Mehmet, “Şeyh Sinân Efendi'nin Manzum Tecvîd Tercümesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 52, 2017, s. 145- 171.
- Hüseyin b. Mesûd el-Ferrâ el-Begavî, *Mesâbihü's-Sünne*, thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı, Muhammed Salim İbrâhim Semâre, Cemâl Hamdî Zehebî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1987/1407.
- İlhan, Mevlüt, *Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleleri*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize 2016.
- Kâdî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, tercüme ve şerh: Mehmet Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, İstanbul 2012.
- Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, *Bâğ-ı Behişt (İnceleme-Tenkitleli Metin)*, haz.

Bünyamin Taş, Gece Kitaplığı, Ankara 2015.

Muvahhid, Samed (haz.), *Mecmu'a-i Âsâr-i Şeyh Mahmûd-i Şebüsterî: Gülşen-i Râz, Sa'âdet-nâme, Hakka'l-Yakîn, Mir'atü'l-Muhakkıkîn, Merâtibu'l-Ârifîn*, Kitâbhâne-i Tahûrî, Tahrân 1371.

Nahîfî, *Der-Tevhîd-i Hak*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı, nu: H. 693, vr. 33b-54b.

Nüreddîn Abdurrahmân b. Ahmed-i Câmî, *Mesnevî-i Heft Evreng*, haz. Câbilkâ Dâd-Alîşâh vd., muk. A'lâhan Efsahzâd, Mirâs-i Mektûb, Tahrân 1378.

Özdiñç, Rıdvan, *İtikat ve Siyaset: Sünnî Kelamında İmamet-Hilafet Meselesi*, Dergâh Yay., İstanbul 2018.

Razavî, Muhammed Takî Müderris (haz.), *Mesnevîhây-i Hakîm Senâî be-İnzimâm-i Şerh-i Seyrû'l-İbâd ile'l-Mi'âd*, İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1348.

Siraceddin Ali b. Osman Ferganî el-Uşî, *Emâlî Şerhi*, haz. Bekir Topaloğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Şemseddîn Sivasî, *Menâkıb-ı İmâm A'zam*, haz. Mehmet Arslan, Sivas Belediyesi Yay., Sivas 2015.

Şimşek, Selami, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 22, s. 251-310.

Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâyidi (Şerhü'l-Akâid)*, haz. ve çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1980.

Tekin, Şinasi, "The Turkish Translation of Bedvu'l-Amâlî in Quatrains", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, C. 4, 1980, s. 157-206.

Yazıcıoğlu, Mustafa Sait, "Hızır Bey ve 'Kasîde-i Nûniye'si", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVI, 1983, s. 549-588.

Zemahşerî, *el-Keşşâf: Keşşâf (Metin-Çeviri)*, ed. Murat Sülün, çev. Muhammed Coşkun vd., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018.

Metin:

[136^b] **Hâzâ Tercüme-i 'Aķâ'id**

Bi'smi'llâhi'r-raĥmâni'r-raĥîm
mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün

001. Bi-ĥamdi'llâh yine inşâ iderven
'Aķâ'id 'ilmini ifşâ iderven

002. Resûl-i Kibriyâ fahr-i cihâna
Daĥı hem âline pîr [ü] civâna

003. Taĥiyyât irgüre mevle'l-mevâlî
'Aĥiyyât irgüre a' lü'l-e' âlî

004. Ebü Manşûr şeyĥ-i Mâtürîdî
Ki ol meşhûr şeyĥ-i Mâtürîdî

005. İmâmu'l-i' tiķâd oldur zamâna
İrişsün sermedî a' lâ cinâna

006. Budur ĥaķķânî mezheb fi't-ĥarîķa
Budur bes mu' teķad ĥaķ fi'l-ĥaķîķa

007. Budur Sünnî Müselmân i' tiķâdı
Nuşûş-ı nazm-ı Ķur'ân i' tiķâdı

008. Derünuĥdan gider vehm ihtimâli
Ki Sünnî ol şaķın olma İ' tizâlî

009. Ĥilâf-ı nehc-i ĥaķ ilĥâda düşme
Fesâda uğrayup ifsâda düşme

010. Me' ânî kim tülû' ider nihânî
Şerî' âtdan gerek anuĥ beyânî

011. Kitâb u sünnet [ü] fetvâ-durur yol
Dem-â-dem zühd ile taķvâ-durur yol

012. Fe-ĥâşâ kim ĥoya fetvâyı sâlik
Ve ĥâşâ kim ĥoya taķvâyı sâlik

013. Meşâyihden budur naql [ü] rivāyet
Getürdüm Türkî dilce kıl dirāyet
014. Gezüp Mısr [u] Haleb Şām u ‘Irāk’ı
Bulunmaya bu nüsha ittifākî
015. Gelibolı Bolayır’dan Sinān’ı
Du‘ā-yı hayr ile yād it sen anı [137^a]
016. Te‘āla’llāh virüp tevfiķ özüme
Haṭā irgürmeye hergiz sömüne
017. Kemālāt-ı şıfātıyla kadīm ol
Ezeldür bî-naẓîr Hayy-ı ‘alīm ol
018. Dilerdi tā ezel bu mā-sivāyı
Revāyı hem kamu hep nā-revāyı
019. Müdebbirdür kamu ef’ālî ṭurrā
Muḫaddirdür kamu aḥvālî ṭurrā
020. Pes ef’ālî gibi ef’āl-i ḫalkı
Mürîd oldur kamu aḥvālî ḫalkı
021. Degülseñ Mu‘tezil taḫdîre cümle
İnanup tā ezel tedbîre cümle
022. Ezelden bil kamu şerre irādet
Nitekim cümle hep hayra irādet
023. Ezeldür çü vücūd-ı nefis-i zātı
Anuñ-çün pes ezeldür hep şıfātı
024. Ne ‘aynıdur ne ğayrıdur te‘addüd
Şıfātında anuñ kıлма tereddüd
025. Ezelden tā ebed bir hay-durur ol
Kamu eşyāyı münşî şey-dürür ol

026. (...) kudsîsi maḥzâ bir şıfatdur⁴³
Vücûdî zât-ı aḳdes bî-cihetdür
027. Müsemmâdur murâd esmâdan ey dost
Hilâf ehli şaḳın a' mâdan ey dost
028. Tecezzîden müberrâ cüz'î Mevlâ
Dilerse her nice ḥalk ider evlâ
029. Çü bî-gâyet-dür[ür] vaşf-ı kemâli
Anuḡ-çün yoḳdur[ur] şibh ü mişâli
030. Mücevher ḥâşe kim cism idinilmez
Aḡa bir dürlü hiç resm idinilmez
031. Ne kim 'aḳla gelür andan berîdür
Temekkünden ta' ayyünden 'arîdür
032. Nedür ma' nî 'ale'l-'arşı'stivâdan⁴⁴
Bilüp vaşf itme vaşf-ı nâ-revâdan [137^b]
033. Hükümetdür murâdâtдан muḥaḳḳaḳ
Tefekkür ḳıl bu bu ma' nâyı müdaḳḳaḳ
034. Ḳamu ḥalk üzere 'âlîdür ḥaḳîḳat
Nice isterse vâlidür ḥaḳîḳât
035. Ṭarîḳ⁴⁵ ehli vişâline o sırruḡ
Ḳılur arzû ḥayâline o sırruḡ
036. Ne kim görse kişi rü'yâda şüret
Yine kendüdür ol murâda şüret
037. Ṭolu cümle 'avâlim sırr-ı Ḥaḳ'dur
Sebeb bu varlığa hep birr-i Ḥaḳ'dur
038. Ḳamuya çün Ḳadîr oldur ezelden
Semi' ü hem Başı̇r oldur ezelden

⁴³ Bu mısranın başında iki hecelik kelime/ler eksiktir.

⁴⁴ Arşa istivâ etmiştir. (Tâhâ: 5)

⁴⁵ ṭarîḳ: sülük (der-kenarda)

039. Kılıb inşā bu cümle münşe'atı
Kılır idrāk cemī^c -i müdrekatı
040. Şıfātu'llāh degüldür çün havādiş
Kelāmu'llāh degüldür pes vaşf-ı hādiş
041. Anuñ-çün didiler Qur'an kadımdür
Kelām-i nefsi-i Haq zıkr-i kerımdür
042. Kelām-ı hüsn halk olan mezāhir
Kadım olmazdur o yāru'l-mefāhir
043. Niçe tekvīn-i Haq bu kā'ināta
Tecellīdür ezelden mümkināta
044. Kezā Tenzīl-i Haq ma'nā-yı nazma
Tecellīdür ezelden āy-ı nazma
045. Şıfatdan pes irüp bā' is hurūfa
Ta'alluqa sezādur(?) hādiş hurūfa
046. Kelāmu'llāh şıfatdur çün ma'a'z-zāt
Ki yokdur anda harf [u] lafz [u] eşvāt
047. Bu ma'niden dime Qur'an'a hādiş
Ki kāfirdür diye Furqān'a hādiş
048. Murād idüp meger nazm-ı mü'ellif
Ki hādişdür diye resm-i mü'ellif
049. Okınan yazılan eşkāl-i elfāz
Havādişdür kamu emşāl-i elfāz [138^a]
050. Velikin çün kelāmu'llāh şıfatdan
Tecellī aksidür ol bī-cihetden
051. Kitābu'llāh dinildi zāhir elfāz
Hiṭābu'llāh dinildi bāhir elfāz
052. Anuñ-çün pes ibādātuñ ulusı
Cemī^c -i fı'l-i tā'ātuñ ulusı

053. Namâz içre kırâ^c atdur dinildi
Veyâ maḥz-ı tilâvetdür dinildi
054. Sülûk ehli velî tevḥîde düşdi
Tecerrüd ^c âlemi tecrîde düşdi
055. Muḥabbet nârına yanup vücûdı
Tecellî kıldı subḥât-ı şuhûdı
056. Vücûd-ı bî-vücûdı nâ-gehânî
Vücûd-ı lâ-mekân oldu nihânî
057. Gelüpdür çok niçe ehl-i dâlâlet
Didiler çok niçe kavlı-i dâlâlet
058. Berîdür Ḥaḳ şavâhibden cemî^c an
Dişi erkek muşâhibden cemî^c an
059. Tenezzüh kıldı Ḥaḳ nev^c -i zamândan
Tenezzüh kıldı çün nev^c -i mekândan
060. Anuḡ şun^c ıdur iḡyâ vü imâte
Ḳamuyı irgüren oldur memâte
061. Ḥaḳîḳat her ölüm taḳdîr-i Ḥaḳ'dur
Ki ḳatlı ḳâtilüḡ tedbîr-i Ḥaḳ'dur
062. Kişi kim her nice olsa vefâtı
Ki ḫattâ ḡarḳ u ḫarḳ olsa memâtı
063. Bulur elbette ol aḫv[â]l-i ḳabri
Niçeler bulısar ehvâli ḳabri
064. Ne ḫâlet kim görür maḳbûr ezeldür
Ki tâ her ne görür maḫşûr ezeldür
065. Görinür gerçi tebdîl âşikâre
Niçe aḫvâli taḫvîl âşikâre
066. Ḳadîmîden olup es^c âd u eşḳâ
Hiç olmazdur ezelden es^c ad eşḳâ [138^b]

067. Murād idüp kılına Hıa sa‘ ādet
Fe-hāşā kul murād ide şekāvet
068. Dilerse ger kılına Hıa şekāvet
Nite kul bulısar nehc-i sa‘ ādet
069. Hıa‘a vācib degül irşād ide ol
Ki cebr idüp kılın dil-şād ide ol
070. Virüpdür kullarına ihtiyār ol
Dilerse kim kılurdur bahtiyār ol
071. Dilerse hem dahı kimse fesādı
Aña fetħ itmez ol bāb-ı reşādı
072. Hıyār-ı halk olan şālihler ol
Şerār-ı halk olan tālihler ol
073. Cezālar idiser rüz-ı kıyāmet
Cezāsın bulısar cümle tamāmet
074. Vire mü‘minlere cennātını Hıa
Ki bākī tā ebed ravzātını Hıa
075. ‘Uşāt-ı mü‘mininüñ ba‘zı mevķūr
Mu‘azzeb olısar mağzüb [u] mahķūr
076. Vire kāfirlere dāru’l-caħīmi
Ki bākī tā ebed dāru’l-ħaħīmi
077. Bulup kāfir nekālu’llāhdan envā‘
Bula mü‘min nevālu’llāhdan envā‘
078. Kamu mü‘minlere ğufrānını Hıa
Muħaķķaķ irğürüp rıdvanını Hıa
079. Hıcābın ref‘ idüp bī-irtiyāb ol
Cemālin ‘arz ide bī-iħticāb ol
080. Tecellī Hıa tıtuş şol dem cinānı
Görine bī-cihet ol lā-mekānı

081. Müşâhed olısar bî-şek bilâ-ğayn
Mu'âyen olısar lîkin bilâ-^ç ayn
082. Kâmu mü' min diye pes hâkku'l-ednâ
Bi-hamd'illâh görindi Rabbu'l-a^ç lâ
083. O lezzetden kâmu lezzâtı ey dost
Unudasın kâmu cennâti ey dost [139^a]
084. Şağın kim rü'yeti inkâr idesin
Ki kavl-i Mu^ç tezil îşâr idesin
085. ^ç Acebdür ^ç âşıkun derd ü belâsı
Görünmez münkire ^ç aşk ibtilâsı
086. Muhabbet nârını inkâr iderler
Muhibbün zârını inkâr iderler
087. Tecellî nûr-ı zâtı fi'l-mezâhir
Kâmu inkâr ider ol ehl-i zâhir
088. Çün inkâr itdiler nûr-ı cemâli
Feyâ hüsrâne ehli'l-İ^ç tizâli⁴⁶
089. Çü Hâk bir kenz-i maḥfîdür⁴⁷ nihânî
Nebîlerden bilindi hâk beyânı
090. Nebîlerdür ^ç ulûma hep revâbıt
Nebîlerdür ara yirde vesâyıt
091. Nebîlerdür tarîkatdan haber-dâr
Nebîlerdür hâkîkatdan haber-dâr

⁴⁶ “Mutezile mensuplarının kaybı çok büyük olacaktır.” (Emâlî Kasîdesi'nin 22. beyti) Bkz. Siraceddin Ali b. Osman Ferganî el-Uşî, *Emâlî Şerhi*, haz. Bekir Topaloğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 53.

⁴⁷ Gizli hazine. Bu ibareyle, “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim ve mahlûkâtı yarattım.” hadisine telmîhte bulunulmuştur. Bkz. Ebü'l-Fidâ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-ilbâs: Ammâ İştihere Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, thk. Ahmed Kalaş, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Haleb [t.y.], C. II, s. 191.

092. Nebîlerden-dürür 'ilm-i dirâset
Nebîlerden-dürür 'ilm-i verâset
093. İrişdi 'an'ane yevmen fe yevmen⁴⁸
Mu'an'an irdi pes kavmen fe kavmen⁴⁹
094. Ne bilürdi 'ibādâtı velîler
Ne bilürdi kerāmâtı velîler
095. Çü Haq'dan halka fazl u rahmet ehli
Nebîlerdür emân u 'işmet ehli
096. Çü 'ilm-i vahy ile ma'mûr olupdur
Anuñ-çün da'vete me'mûr olupdur
097. Dinildi yüz biñ idi ol cemâ'et
Yigirmi dört biñ idi hem tamâmet
098. Kitâb u sünnet ehli enbiyâdan
Hiţâb u şir'at ehli enbiyâdan
099. Dinildi üç yüz on üç mürsel oldı
Risâletle kamudan emşel oldı
100. Nebî mürsel kıılır tebşîr ü inzâr
Velâyet ehli pes etbâ'-ı ahyâr [139^b]
101. Velîlerde ne kim envâr-ı hikmet
Nebîlerdendir ol âşâr-ı hikmet
102. Havâda vü şularda âşikâre
Yürürse ger velî düşme şikâre
103. Getürse dürlü eşyâdan nevâle
Kılırsa her ne kim fi'l-i muhâle
104. Kerâmât-ı velî feth-i ilâhî
Nebînüñ mu'cizâtıdur kemâhî

⁴⁸ Günden güne.

⁴⁹ Topluluktan topluluğa.

105. Nebîler hep erenlerden gelüpdür
Ki da'vetle hedâtü'l-halk olupdur
106. Anuñ-çün efđal olmaz enbiyâdan
Fazâiletde kimesne evliyâdan
107. Bu resme i' tiķâd itmek gerekdür
Ki şer' e inķıyâd itmek gerekdür
108. Şifâ'dan hem dağı İhyâ'dan ey dost
Budur haķ söz kamu ahyâdan ey dost
109. Cehâletdür verâ-yı şir' at olan
Đalâletdür hevâ-yı bid' at olan
110. Şerî' at zâhiri te'vîl olunmaz
Hilâf-ı zâhire ta'vîl olunmaz
111. Çü zâhir üzredür şer' intizâmı
Zevâhir üzredür sem' intizâmı
112. Kimesne kılmaya şir' atdan i' râz
Meger kim mülhid [ü] zındiķ [u] murtaż
113. Fütûhât assı Şeyh-i Ekber ulu
Didi ol 'ilm içinde evfer ulu
114. Tecellî sırr-ı Haķ'dan vâkı' âta
Kimesne yol bulmaya vâridâta
115. Ki hatmî tutub[an] şer' i tamâmî
Şerî' atla 'amel ide müdâmî
116. Ma' âza'llâh meger mağrûr ola ol
Hilâf-ı şer' ile menkûr ola ol
117. Kulaķ tut diñle kim Kâzî ' İyâz'ı
O deryâ-yı ledün 'ilm-i riyâzı [140^a]
118. Şu resme didi kim gey hâsir oldı
Ki zâhir şer' i münkir kâfir oldı

119. Kuşeyrî Sühreverdî vü⁵⁰ Gazâlî
Cüneyd [ü] Bâyezîd-i zü'l-^c avâlî
120. Bular mişli emâşilden olurlar
Sülûk ehli efâzıldan olurlar
121. Şahâbî tâbî^c i ol bahtlular
Ulu'l-^c ilm ehl-i haq yüzi şulular
122. Kamu peygambere zâhir haberde
Muṭâva^c lar-durur bâhir nazarda
123. İmâmu'l-etḫiyâ şadr-ı mu^c allâ
Hümâmü'l-aşfiyâ bedr-i mu^c allâ
124. Muhammed Muşafâ ekmel kamudan
Kemâl-i fazl-ıla efḫal kamudan
125. Yetişdi şöhreti şarkâ vü ğarbâ
İrişdi da^c veti bu^c dâ vü ḫurbâ
126. Kamu edyânı nâsiḫ şer^c -i dîni
Anuḫ-çün bâḫî ^c âlî fer^c -i dîni
127. Şerî^c atdan ḫalır şanma kimesne
Ki bî-teklîf olur şanma kimesne
128. Çü ḫatmü'l-enbiyâdur sünnetine
Zevâl irmezdür anuḫ şir^c atine
129. Şu deñlü Haq virüpdî mu^c cizâtı
Getürdü dürlü dü[r]lü beyyinâtı
130. Kitâbu'llâh-durur a^c zam ^c aṭiyye
Ḥiṭâbu'llâh-durur ekrem ^c aṭiyye
131. Dem-â-dem gönderüp Cibrîl'i Mevlâ
Ki ḫarf ḫarf indürüp Tenzîl'i Mevlâ

⁵⁰ Yazma metinde “vü” bağlacı, “Kuşeyrî”den sonra gelmektedir. Vezin gereği “Sühreverdî”den sonraya alınmıştır.

132. Mükemmel kıldı pes âyât-ı nazmı
Ki ekmele kıldı pes ğâyât-ı nazmı
133. Çü şubhâne'İlezi esrâ⁵¹ dinildi
Ki şıdk-ı seyr-i mi' râc idinildi
134. Kâmu ümmet anı taşdik iderler
Ki cismâni diyü taḥkik iderler [140^b]
135. Dinildi gerçi kim ba' zı haberde
Ki rûhâni idi gizlü nazarda
136. Meşâyihden niçeler kâ'il oldı
Bu ma' nâyı tutup hoş mâ'il oldı
137. Tefekkür kıl nice cismânidür ol
Taşavvur kıl nice rûhânidür ol
138. Dü ' âlemde daḥı berzaḥda insân
Olupdur cism-ile düzeḥde insân⁵²
139. Görinür gerçi kim cismâni insân⁵³
Ḥaḳîkat bir laṭif rûhâni insân
140. Kâni mü 'min bu ma' nâ-yı ḥaḳîkat
Meger mü 'min ola ehl-i tarîkat
141. İnanursa kişi ḥâl-i insilâḥa
İnanurdur pes aḥvâl-i insilâḥa
142. Şu kim taşdik ide tayy-ı mekânı
Pes ol taḥkik ide tayy-ı zamânı
143. Çün ol zât-ı kadimün kudretine
Nihâyet yokdur anuḥ ḥikmetine
144. Nüzüli ekseriyyâ Cebre 'il'ün
Ne şüretde idi ol ḥaḳ-delilün

⁵¹ Sübhân olan Allah yürüttü. (İsrâ: 1)

⁵² Bu mısra, yazma metinde seheven bir sonraki beytin ilk mısrası olarak yazılmıştır.

⁵³ Bu mısra, yazma metinde seheven bir sonraki beytin ilk mısrası olarak yazılmıştır.

145. Ki vahye şüretinde gelür-idi
Bilenler kim-dürür ol bilür-idi
146. Ki rāvi İbn Hattāb sevgilüden
‘Ömer’den ya‘ ni kim ol bahtludan
147. Rivāyetdür tevessül kıldı Cibrīl
Gelüp vaqtā temeşşül kıldı Cibrīl
148. Nitekim Meryem’e kıldı temeşşül
Ki nefh-i rūh-içün kıldı tevessül
149. Niçe niçe temeşşülden rivāyāt
Haber virdi şariḥ[en] nazm-ı āyāt
150. İnanur bu söze cüml’ehl-i imān
Meger kim olmaya Sünnī Müselmān
151. Kitāb u sünnet [ü] icmā‘ bu sözdür
Tevātürle tolu esma‘ bu sözdür [141^a]
152. Melā’ik kim ḥafāyādur⁵⁴ feżāda⁵⁵
Cenāb-ı Hāzret’e muhtaş rızāda
153. Mücerred her biri rūḥānilerdür
‘İbādun mukremün⁵⁶ nūrānilerdür
154. Çü rūḥānī leṭāfetden ḥafīdur
Çü cismānī keşāfetden şafīdur
155. Budur pes mā-nezel āyāt-ı Qur’ān
Budur pes mā-ḥaşal gāyāt-ı Furkān
156. Nuşuş-ı kaṭ‘ ile menşuş vücūdı
Nite nefy ide maḥşuş vücūdı
157. Zevāt-ı ḥayy olup lābūd zevātı
Görünse taṅ mı gizlüler şifātı

⁵⁴ Bu kelime, “cefāyādur” şeklinde imlâ edilmiştir.

⁵⁵ Bu kelime, “ḥazā” şeklinde imlâ edilmiştir.

⁵⁶ “İkrām edilmiş kullar” (Enbiyâ: 26)

158. Niçe cinnî melek ervâh-ı emvât
Görinür fi'l-meşel eşbâh-ı emvât
159. Budur haq söz ki mevt eşbâha irür
Sen anı şanma kim ervâha irür
160. Berâzıhda kamu ehl-i mekâbir
Çün ahyâdur kamu ehl-i mefâhir
161. Kimine açılır bâbı cahîmüñ
Kimine ba'z-ı ebvâbı na'îmüñ
162. Kezâlik halk-ı rûhânî olur var
Nitekim âdemî cânî olur var
163. Olup cinn ü melek rûhânî maḥfi
Bulur pes âdemî rûh anı maḥfi
164. Çü me'nûs olalar ya'nî şıfatda
Görinür lâbüd ol ma'nî şıfatda
165. Melekde dinmedi vaşf-ı zekûret
Kezâlik dinmedi vaşf-ı enûşet⁵⁷
166. Velî cinnî ki ol erkek dişidür
Pes ezvâc [u] veled cinnî işidür
167. Budur hep mezheb-i muhtâr-ı 'âlem
Bu mezheb üzredür ahyâr-ı 'âlem
168. Rebî' ü'l-evvel içre [bir] gice pes
Nüzül itmişdi Cibrîl gör nice pes [141^b]
169. Resûl-i Kibriyâ minhâcını sen
Bilâ-şek bil anuñ mi'râcını sen
170. Didi kim yâ Nebîyu'llâh bu gice
Muḥakkaḫ yâ Şafîyu'llâh bu gice

⁵⁷ “Enûneş” şeklinde yazılan kelime, kâfiye gereği yine aynı anlamdaki “enûşet” olmalıdır.

171. Bu gice vaşl-ı hâzret gicesidür
Bu gice fażl-ı rahmet gicesidür
172. Bu gice şöhet-i dost gicesidür
Bu gice kurb[et]-i dost gicesidür
173. Bu gice dürlü a‘ t̄āf gicesidür
Bu gice dürlü el̄tāf⁵⁸ gicesidür
174. Didi kim yā Resūlu’llāh n’idelüm
Cenāb-ı Hâzret’e t̄ur t̄iz gidelüm
175. Pes ol dem t̄iz t̄urup mi‘ rāca ‘ azmā
Ki vuşlat eyleye minhāca ‘ azmā
176. Çün ol yola o s̄ā‘ at girdi ol şāh
Ki bir ān içre kudse irdi ol şāh
177. H̄aram’dan Mescid-i Akşā’ya yetişdi
Şoloğ dem mevlid-i ‘ Īsā’ya yetişdi
178. Bir aylıqdan ziyāde menzile t̄iz
İrişdi t̄urfetü’l-‘ ayn ol ile t̄iz
179. Derildi anda ervāh enbiyādan
Temeşşül kıldı eşbāh enbiyādan
180. Cenāb-ı Hâzret’e t̄urup niyāza
Īmām oldu iki rek‘ at namāza
181. Yöneldi andan ol dem Lā-mekān’a
Geçüp göklerden irdi gizlü kāna
182. H̄ağ’a bir dürlü h̄ağ iqbāl ider ol
Resūl’ün qadrini ikmāl ider ol
183. Neler gördi neler anda o s̄ā‘ at
Ġarāyibden ‘ acāyib bī-nihāyet

⁵⁸ Her iki mısranın kâfiye kelimesi “a‘ t̄āf” olarak yazılmıştır. İkinci mısradaki “a‘ t̄āf” kelimesi, anlam ve kâfiye gereği “el̄tāf” olmalıdır.

184. Ki vaqtâ irdi Rabbü'l-‘ izzete ol
Nazar kıldı derünî Hâzret'e ol
185. Mu‘âyin-veş nazar kıldı fu ‘âdı
Ta‘ ayyün-veş görindi vech-i hādî [142^a]
186. O hâl içre ne kim Hâk kıldı îhâ
Bilâ-şavt [u] bilâ-ħarf idi mevħâ
187. Tamâm oldu çü mi‘ rācı Resül’ün
Nihâyet buldı minhâcı Resül’ün
188. Yine naql itdi fânî menziline
İrişdi ümmühânî menziline
189. Ne sırr-ı a‘ zâm idi eyn-i mi‘ rāc
Ki bir laħza idi mā-beyn-i mi‘ rāc
190. Zehî dürlü zehî ĩudretlü Allāh
Zehî dürlü zehî ĩikmetlü Allāh
191. Kulaħ tüt bu söze ey sevgilü yār
Bu sözdür mu‘ temed ey baħtlu yar
192. Ne ma‘ nā kim ĩaber virdi Őerāyi‘
ĩilāf-ı ‘ādet u‘ cūbe bedāyi‘
193. İnanursa ĩiŐi Őādık dinildi
İnanmasa aĩa zındık dinildi
194. Nebilerden velilerden cemī‘ an
Yüce ĩadri ‘alilerden cemī‘ an
195. Ne kim mervī ‘ acāyibdür cemī‘ an
Ne kim maħkī ‘ ĩarāyibdür cemī‘ an
196. ĩilāf-ı zāhire maħmül degüldür
Mavaldur diyeseĩ maħbül degüldür
197. Budur çün mu‘ teĩad ĩaħĩānī mezheb
Ki Sünnī müttefiħ rabbānī mezheb

198. Çü rûhânî kamu cinn ü melekden
Benû Âdem-dürür ekrem melekden
199. Dime kim Hağ Resûl'e Cebre'îl'i
Delîl itdi vuşûle Cebre'îl'i
200. Getürdi Hağ'dan ol dürlü ma' nî
Getürdi cümleden seb'-i meşâni⁵⁹
201. Bu ma' nâdan dime efdal olupdur
Resûlu'llâh'dan ol ekmel olupdur [142^b]
202. Vezîre ger emîr minnet kılursa
Ġulâmın gönderüp da' vet kılursa
203. Nite efdal diyesin ol Ġulâma
Nite ekmel diyesin ol Ġulâma
204. Kamu Hağ'dan irüp îhâ vü ta' lîm
Kılurdi Cebre'îl ilkâ vü teslîm
205. Gelüpdi şöyle kim Ġâr-ı Ġirâ'da
Olupdı vâşıta mağzâ arada
206. Dem-â-dem hâdim idi çün Resûl'e
Ki⁶⁰ Hağ'dan kâdim idi çün Resûl'e
207. Kudümü hîdmet-i vağy idi her gâh
Degüldi Hağ'dan ayru gerçi ol şâh
208. Dinilmez hâdime mağdûmdan efdal
Dinilmez kâdime mağdûmdan efdal
209. Degülsen İ' tizâlî mu' temed bil
Hağîkat bu sözi hağ mu' teğed bil
210. Beşerden tâ ki hattâ enbiyâdan
Melek efdal degül ol aşfiyâdan

⁵⁹ Tekrarlanan yedi yani Fâtihâ Sûresi. (Hicr: 87)

⁶⁰ Bu kelimeden sonra "çü" edatı gelmektedir. Vezni ve anlamı bozduğu için metinden çıkarılmıştır.

211. Dağı Mûsî Kelîm-i haq-ḥiṭābe
Şerî'at şāhibi şāhib-kitābe
212. Dime andan Hızır a' lā olupdı
Ledünnî 'ilmine evlā olupdı
213. Velî hergiz nebiden efdal olmaz
Kemîne enbiyādan ekmel olmaz
214. Resûl-i Kibriyâ'dan bu haberdür
Ki her kimden ta' allüm mu' teberdür
215. Kāmu 'ilm assı hep maḳbûl revādur
Gerek fāzıl gerek mafzûl revādur
216. Nuşûş-ı kat' ile söyle sözüñi
Huşûş-ı şer' ile söyle sözüñi
217. Çü Haq'dur muḥdiş-i 'ālem vücûdı
Tutupdur 'ālemi āşār-ı cûdı
218. Vücûdına vücûd olup vücûdāt
Müşāhid oldılar mecmû' -ı zerrāt [143^a]
219. İki 'ālem yaratdı kim biri ğayb
Pes oldur 'ālem-i ekber bilā-reyb
220. Melek kim olmadı nefsanî hilḳat
Degül pes hiç biri şehvānî hilḳat
221. Anuḡ-çün buldı ḳudsiyye şıfātı
Anuḡ-çün buldı ünsiyye şıfātı
222. Velikin çün beşer nefsanîlerdür
Mizâcî ṭab' ı kim şehvānîlerdir
223. Anuḡ-çün efdal oldı enbiyāsı
Anuḡ-çün ekmel oldı evliyāsı
224. Şu kim mevcûd ola ma' düm dinilmez
Nebiden ğayrıya ma' şüm dinilmez

225. Dinildi kim şağire enbiyādan
Muḥāl olmaz kebīre evliyādan
226. Nite muḥsin ola mü'min 'umūmen
Nite muḥşan ola mūḳın 'umūmen
227. 'Amel şart olmadı imāna taḥḳīk
Ki mü'min irişe iḥsāna taḥḳīk
228. Ḥilāf-ı Sünnī Ḥāric mezhebine
Şaḳın düşme Ḥavāric mezhebine
229. Egerçi fāsıka muḥsin dinilmez
Fe-ḥāşā şanma kim mü'min dinilmez
230. Ki şol mü'min şaḳī fāsıḳ ne deḅlü
Ki zılmānī ḡanī ḡāşıḳ ne deḅlü
231. Ne lāyıḳ sen anı inkār idesin
Ki imān ehlini ikfār idesin
232. Ḳabūl itmez-dürür imān ziyāde
Ne deḅlü irse ḥaşlet izdiyāde
233. Velī kuvvet bulup sâ'ât ile ol
Kemālin bulısar tâ'ât ile ol
234. Degülseḅ İ'tizālī mezheb ehli
Ḥilāf-ı semte vālī mezheb ehli [143^b]
235. Ne 'aḳl ile [ne] sem' ile delīle
Ki 'āciz kimse şer' ile delīle
236. Muḳallid kimsedür kim bī-ḥaberdür
Anuḅ imānı ḥaḳdur mu'teberdür
237. Yezīd[den] ḡayrıya la'net olunmaz
Dime kim mü'mine raḥmet olunmaz
238. Nuşuş-ı kaḱ' ile Ḳur'ān içinde
Muşarraḥ ḥükm-ile Furḳān içinde

239. Çü kâfirdür şaḥîḥ Fir'avn-ı evzer
Maḥaldür la'nete ey cān-ı māder
240. Şeyāṭîne kamu küffāra la'net
Dinilür küfr-ile füccāra la'net
241. Cemī'-i mü'minîne ḥurmet eyle
Kibāra vü şığāra 'izzet eyle
242. Ḥuşūşā çār aḥbāb-ı Resūl'e
Ḥuşūşā cümle aḥḥāb-ı Resūl'e⁶¹
243. Göñülden her birine ḥurmet-ile
Ri'āyet kııl kamuya 'izzet-ile
244. Şu kim üstād ola gey iḥtirām it
Ki hergiz ḥidmetin gey iltizām it
245. Şadāḳat [kim] ola li'llāh⁶² gerekdür
'Adāvet kim ola li'llāh gerekdür
246. Ki her bir şū'-i zan ḡıybet ḥaḳāret
Ḥarāmdur mü'mine fi'l-i ḥasāret
247. Kebāyirden 'afiv gerçi maḥaldür
Şaḡāyirden 'uḳūbet muḥtemeldür
248. Ger istiḥlāl ide 'āşī ma'āşī
Pes ikfār olunur ol ḳalbi nāsī
249. Kezālik hem zebūnī istiḥānet
Küfürdür şer'a kıılmaḡıl istikānet
250. Ḳoyup zāhir nuşūş-ı ḳat'ı ḥāşā
Pes istiḥzā küfürdür şer'i ḥāşā
251. Nuşūş-ı şer'i ḥāşā ki ide red
Düşe küfre nitekim şaḥş-ı mürted [144^a]

⁶¹ 242. beytin ikinci mısrası, sehven 243. beytin ilk mısrası olarak yazılmıştır.

⁶² Allah için.

252. Dise elfāz-ı küfri ğāfilāne
Didiler kāfir olur cāhilāne
253. Şu mü 'min kim ola hāl-i niza' da
Degül maqbül-i Hāq hükmi-i şer' de
254. Anuñ imānını nefy itdi Qur'an
Dime mü 'min ki nehy itdi Qur'an
255. Ğayıbdan kim haber vire kehānet
İnanmayup küfür bil ol sefāhet
256. 'Azābından Hāq'un düşme emāna
Küfürdür pes haţādur mü 'mināna
257. Ümīdün kesme hem Hāq hazretinden
Kunūt itmek küfürdür rahmetinden
258. Dime kim mü 'minem inşā' e rabbī⁶³
Dime hem mükınem inşā' e rabbī
259. Meger ta' vīz idüp Allāh'a hālın
Meşiyetle diyesin her maķālin
260. Velī evlā budur hāq mü' minem di
Hāq'a iķān ile hāq mükınem di
261. Bilā-şek hükmi idüp imānuñı sen
Şaķın pes şübheden iķānuñı sen
262. İmāmet çün degül 'işmetle meşrūt
Küdūrātdan degül şafvetle meşrūt
263. İmām-ı fāsıķ ardında namāza
Selef tırdı tırub Hāķķ'a niyāza
264. Dimediler ki fāsıķ munfaşıldur
İmāmet manşıbından mün' azıldür

⁶³ Rabbim dilerse.

265. Cenâze kıılmağa tırdı selef hem
Dimediler ki fâsıkdur hâlef hem
266. Bu ma' nî kim dinildi Muştafâ'dan
Rivâyet bil anı ol pür-şafâdan [144^b]
267. Du' âlar kim olur emvâta cem' an
Nekîr olma sen ol da' vâta cem' an
268. Bi-izni'llâh du' â te' şîr iderdür
Meger dâ' i kişi taşşîr iderdür
269. Mücâb olur du' âsı etkiyânıñ
Devâdur müdde' âsı aşfiyânıñ
270. Kerâmât-ı velî mu' tâde olmaz
Ki şanma ol hilâf-ı ' âde olmaz
271. Nitekim mu' cize dürlü şanı' ât
Hilâf-ı ' âdet olurdu bedî' at
272. Nebîlerden velîlerden niçe hâl
Olupdur zâhir u' cûbe-i ahvâl
273. İrâdet kim ide pes hâzret'ullâh
Muhal olurdu hâşâ kudretu'llâh
274. Budur çün cümleñüñ hüsn i' tiğâdı
Bu resmedür kamunıñ i' timâdı
275. Ululurdan kitâb u sünnet ehlin
Niçe yüz biñ hiğâb u ' izzet ehlin
276. 'Ulüm u dîn-i İslâm ehlini hep
Şerî' at ' ilm-i ahkâm ehlini hep
277. Fe-hâşâ cümlesin techîl idesin
Haqîkat ma' niden tafşîl idesin
278. Harâmdur sū' -i zan gıybet ne deñlü
Hilâf-ı mücib-i şîr' at ne deñlü

279. ‘Aķīde vü ‘amelde bid‘ atı ķo
Hilāf-ı muķtezā-yı Şir‘ atı ķo
280. Koma icmā‘ -ı ümmet yollarını
Fetāvā-yı Őerī‘ at yollarını
281. Zünūna maķz vehme i‘ timāduķ
Haķadur bī-berāhīn i‘ tiķāduķ
282. Buyurdı Haķ resūli faķr-i ‘ālem
Ki oldur seyyid-i evlād-ı Ādem
283. Rivāyetdür ki ‘aynī rūķ-ı Hażret
Īnüp yir yüzine getürdi ķudret [145^a]
284. Ki ķatlı idüp o dem Deccāl-i la‘ ĩni
Helāk ide o bed-ef‘ āl-i la‘ ĩni
285. Īmāmet ide Mehdī nām kimesne
Őerī‘ atla mükemmel-nām kimesne
286. Buyurdı hem niķe Deccāl geliser
Sözi dürlü yalan aķvāl olısar
287. Haķber vire ki hiķ ecdāduķuzdan
ĪŐitmezlerdüñüz emcāduķuzdan
288. Çü ķorķudur sizi idlāl ide ol
Őerī‘ atum yolından đāl ide ol
289. Çü fitnedür size ol gey haķar-nāk
Buyurdı pes oluķ andan haķer-nāk
290. Gelüpdür nazm-ı Tenzīl’den bir āyet
Gelüpdür faķr-i ‘ālemden rivāyet
291. Ki bir Dābbe çıķa çün nāgehānī
Tuta u‘ cūbe-i ‘acbā cihānı
292. ‘Acāyib Şun‘ -ı Haķ iķhār ide ol
Ĝarāyib Şun‘ -ı Haķ iķhār ide ol

293. Anı tefsîr-i Keşşâf kıldı tibyân
Niçe taķrîr-i vaşşâf kıldı tibyân
294. Bu resme i' timâd itdi ulular
Ki zâhir i' tiķâd itdi ulular
295. Budur bil etķiyâdan ķavl-i icmâ'⁶
Budur bil aşfiyâdan ķavl-i icmâ'⁶
296. Ki ķavl-i müttefik te'vîl olunmaz
Mü'evveldür delîl ta'vîl olunmaz
297. Nuşûş-ı şer'-i dîn tağyîr olunmaz
Hilâf-ı şer'-ile ta'bir olunmaz
298. Velî sen sırra ger fikret ķılursañ
Ki ma'nî enfüsi' ibret ķılursañ
299. Hâķ'ı ber-vech-i hâķ iş'âr ķılursañ
Dürüstdür zâhire iķrâr ķılursañ
300. Bu resmedür ķamu hep ħurd' âdât
Ki nev'-i mu'cize nev'-i kerâmât [145^b]
301. Ki zâhir vâķi' i taķrîr ķılursañ
Ki soñra enfüsi ta'bir ķılursañ
302. Sülûk ehline ol vech-i revâdur
Ki derdlü ķalbe ol nev'-i devâdur⁶⁴
303. İmâmu'l-ķavm ola her kim arada
Ola ol ħayra dâ'î mâ-verâda
304. Budur menşûş olan pes ehl-i' ilme
Budur maĥşûş olan pes ehl-i' ilme
305. Ķopunca tâ kıyâmet sa'y ideler
Ki münker işlemekten nehy ideler⁶⁵

⁶⁴ “Revâdur” şeklinde yazılan bu kelime, anlam ve kâfiye göz önünde bulundurularak “devâdur”a çevrilmiştir.

⁶⁵ 305. ve 306. beyitlerin ikinci mısraları arasında takdîm teĥîr vardır.

306. Ki tā hattā kıtāl u hārb ideler
Ne çāre ger nekāl [u] dārb ideler
307. Ger ol hādde irişse dīn-i İslām
Kātı müşkil ola icrā-yı aḥkām
308. Ne tedbīr idiser aḥyār olanlar
Çü gālīb olısar eṣrār olanlar
309. Menāhī kim ola şabr eyleyeler
Ma‘ ārifden kime emr eyleyeler
310. Diyeler nefse nefsi⁶⁶ pes yeterdür
Te‘ addi ğayra çün dā‘ i ḥaṭardur
311. Velī yir yir olup eṣrāt-ı sâ‘ at
Daḥı yir yir ola ezkār-ı tã‘ at
312. Zevāl irmez çü şer‘ -i Muştafâ’ya
Nite hicrân ire ehl-i şafāya
313. Diyem ender-Meşābīḥ ez-rivāyāt
Ne didi diñle ol ḥayru’r-re[vi]yyāt
314. Şu kim benden hevil ire’şbu dehre
Göre kim tola şer berre vü baḥre
315. Göre kim dīn içinde iḥtilālī
‘Aḳīde vü ‘amelde i‘tilālī
316. Ger ol vaḳte iresiz eyyühe’n-nâs⁶⁷
Ger ol ḥālī göresiz eyyühe’n-nâs
317. İdüñ siz sünnet-içün iḥtirāmı
Ki farḳ idüñ ḥelāl-ile ḥarāmı [146^a]

⁶⁶ “Nefsim”. Burada, kıyamet gününde bütün peygamberlerin kendi nefsinin derdine düşmesi ve Hz. Muhammed’in ümmeti için şefaathadisine telmih vardır. Bkz. Ahmed Davudođlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1973, C. II, s. 707-716.

⁶⁷ Ey insanlar.

318. Tecāvüz kılmayup şir' at olandan
Tecâfî idesiz bid' at olandan
319. Dağı şunlar kim ehl-i iktidâdur
Meşâyihden ger ehl-i ihtidâdur
320. İde çün anlara emr-i hilâfet
Mu' an' an naql olup sırr-ı velâyet
321. Tutuğ hem anlaruğ aqvâlini siz
İdüğ hem anlaruğ ef' âlini siz
322. Göresiz tâ ki bu şir' at yolını
Çoyasız mâ' adâ bid' at yolını
323. İdüğ sünnetlere her cā temessük⁶⁸
Gerekdür dîne çün şer' ā temessük
324. Ne dindi zabt idüğ benden rivâyet
Çamusın aḥz idüp idüğ ri' âyet
325. Gerek kim terk idesiz muḥdeşâtı
Getürdüm ben size çün beyyinâtı
326. Ki her bir muḥdeşe bid' at-durur ol
Hilâf-ı mücib-i şir' at-durur ol
327. Çamu bid' at çalâletdür tamâmî
Hilâf olan cehâletdür tamâmî
328. Hilâfet ehli kim sādât olupdur
Ki halkı Hakk'a çün kâdât olupdur
329. Hilâf olmaz o kavmüñ ittifâkı
Kitâb u sünnete evfaḳ vifâkı
330. Bi-ḥamdi'llâh bize Hakk rahmeti-y-çün
Ki ya' nî Muştafâ ümmeti-y-çün [146^b]

⁶⁸ Yazma metinde evvelâ “cāl-i temessük” yazılmış fakat bu hâliyle beytin mukaffâ olmadığı fark edilip “cāl” kelimesinin başına “her” getirilerek “her cā”ya dönüştürülmüştür. Fakat “cāl” kelimesinin sonundaki “J”ın silinmesi ihmâl edilmiştir.

331. Aña hüsni-i itâ' atla be-nâgâh
Diler kim irgüre luğf-ı seher-gâh
332. Tahıyyâtum saña yâ Rab ' adedsüz
Zâ' ifem gerçi kim ' âciz mededsüz
333. Saña yâ Rab niçe idem tahıyyât
Çü bî-gâyet gelür senden ' atıyyât
334. Ne gelür var-ısa varı bu dehrün
Kamunuñ dillerinde gerçi zıkrün
335. Yine sensin seni vâşif haķıķat
Ki çün sensin seni ' ârif haķıķat
336. Hâbîbüñ Ahmed'e irgür müdâmî
Hem âline şalât ile selâmı
337. Haķıķat vechüñe toğru tarıķat
Çün anuñ sünnetidür haķ şerî' at
338. Bizi anuñ tarıķinden Hudâyâ
Ayır[m]a k'andadır ' afv-ı haķâyâ
339. Dü ' âlemde cenâbuñdan ' atâyâ
Resül'ün den irer cümle hedâyâ
340. Kıpıñ anuñ kıpısı pes Kerîmâ
Tıpıñ anuñ tıpısı pes Raķîmâ